

LUNDS
UNIVERSITET

Psykisk ohälsa bland skolelever ur ett normkritiskt perspektiv

En intervjustudie om kopplingen mellan normavvikelse och
psykisk ohälsa bland skolelever

Johan Odelstig

Avdelningen för mänskliga rättigheter

Historiska institutionen

MRSK61

Höstterminen 2017

Handledare: Lina Sturfelt

Omfång: 14 810 ord

Abstract

Mental unhealth among school students in Swedish elementary schools has increased in recent years, which is not least seen by various reports and surveys. All schools have different approaches to their equal treatment work, focusing on making the students feel as comfortable as possible. In recent years, norm criticism has gained a greater part in this equal treatment work, which means criticizing norms and bringing attention to that they exist among students. The aim of this study is to investigate the relationship between standard deviation and mental health, but also to investigate how the social problem such as the increased mental unhealth of students can be counteracted with the norm-critical approach. As a basis, I interviewed five school curators and one school nurse. I chose to restrict myself to interviewing curators and a school nurse from five schools in three municipalities in Skåne. My main question in the paper is: *How do the respondents see mental unhealth in relation to standard deviations among schoolchildren?* I have used a theoretical perspective from Emile Durkheim to visualize school structures that can contribute to mental unhealth as well as a norm critical perspective from Ana Marega and Selma Gusic. The method I used is a qualitative content analysis with a template designed by Ulla Hellgren Graneheim and Berit Lundman. The results I found were that my respondents agreed that there could be a link between standard deviation and mental unhealth among schoolchildren, although the situation at each school is unique.

Keywords: Bullying, Mental unhealth, School students, Standard deviation, Interview, Equal treatment, Sexuality, Curator.

Sammanfattning

Den psykiska ohälsan bland skolelever i de svenska grundskolorna har ökat de senaste åren vilket märks av inte minst genom flera rapporter och undersökningar. Alla skolor har olika förhållningssätt vid deras likabehandlingsarbete där fokus ligger på att göra så att eleverna trivs så bra som möjligt. På senare år har normkritik fått ett större inslag i detta likabehandlingsarbete vilket innebär att synliggöra och kritisera normer som existerar bland eleverna. Syftet med denna studie är att undersöka sambandet mellan normavvikelse och psykisk ohälsa men även att undersöka hur det samhällsproblem som den ökade psykiska ohälsan bland elever innebär kan motverkas genom det normkritiska förhållningssättet. Som underlag har jag intervjuat fem skolkuratorer och en skolsköterska. Jag valde att avgränsa mig till att intervjua kuratorer och en skolsköterska från fem skolor i tre skånska kommuner. Min huvudfrågeställning i uppsatsen är: *Hur ser respondenterna på psykisk ohälsa i relation till normavvikelse bland skolelever?* Jag har använt mig av ett teoretiskt perspektiv från Emile Durkheim för att synliggöra strukturer inom skolan som kan bidra till psykisk ohälsa samt ett normkritiskt perspektiv av Ana marega och Selma gusic. Metoden jag använt är en kvalitativ innehållsanalys med en mall utformad av Ulla Hellgren Graneheim och Berit Lundman. Resultat som jag kom fram till var att mina respondenter var enade om att det kan finnas ett samband mellan normavvikelse och psykisk ohälsa även om situationen på varje skola är unik. *Nyckelord:* Mobbning, Psykisk ohälsa, skolelever, Normavvikelse, intervju, likabehandling, sexualitet, kurator.

Innehållsförteckning

1	Mobbningens konsekvenser	1
1.1	Problemformulering, syfte och frågeställningar	2
1.2	Avgränsning.....	3
1.2.1	Primärmaterial	4
1.2.2	Sekundärkällor	5
1.3	Källkritik.....	6
1.4	Forskningsetiska bedömningar	7
1.5	Begreppsdefinition.....	8
2	Teori och metod	9
2.1	Teori.....	9
2.2	Metod.....	11
3	Litteraturoversikt och tidigare forskning.....	16
3.1	Forskning om motverkning av psykisk ohälsa	16
3.2	Forskning om mobbning.....	18
3.3	Forskning om normer och avvikande beteende	19
4	Analys av intervjusvar.....	21
4.1	Storskolan	21
4.2	Lillskolan	23
4.3	Höstskolan	25
4.4	Mellanskolan	27
4.5	Vinterskolan.....	28
4.6	Kategorisering av intervjusvar.....	30
4.6.1	Normkritik.....	30

4.6.2	Psykisk ohälsa	33
4.6.3	Implementering	36
5	Slutsatser	39
6	Utvärdering av studie	40
	Referenser.....	42
	Bilagor.....	45

1 Mobbningens konsekvenser

Mobbning är ett fenomen som existerar inom många olika sfärer, en sådan sfär är inom skolans värld. Här utsätts elever dagligen för olika typer av företeelser som resulterar i skamrelaterade känslor såsom ångest, rädsla eller oro. Vid situationer där mobbning förekommer rör det sig oftast inte enbart om förövare och offer utan även en publik som förstärker mobbningens skamskapande kraft. Sammanhållning bildas mellan förövarna genom deras gemensamma intresse att trycka ner ett eller flera offer och på så sätt upprätthålls de kränkande aktiviteterna.¹ Nedvärderande behandling blir till mobbning när det likt en ritual ständigt upprepar sig där offer och förövare oftast är de samma. De utsattas själsliga sår efter att ha blivit mobbade leder inte sällan till långvarig psykisk ohälsa. Om en person förtränger sina upplevelser och skamkänslor blir menen efter mobbningen ofta svårare att läka än om personen accepterar det som hen känner, på så sätt går det att motverka den psykiska ohälsa som annars riskerar att uppstå. Känslan av otillräcklighet skapar många begränsningar i vardagen såsom undanflykter från sociala sammanhang, brist på självförtroende med mera.²

Vid långvariga fall av mobbning finns det risk för att offren formar sin egen självbild utefter de nedvärderande kommentarer de får, med andra ord integrerar de den bild mobbaren gett av dem som den objektiva sanningen om vilka de är. Konsekvensen blir oftast depression där det kan gå så långt att hen får självmordstankar, då smärtan av den långvariga psykiska nedbrytningen blir större än viljan att leva.³ Enligt Barnkonventionen som Sverige antog 1990 så ska varje barns mänskliga rättigheter tillgodoses och detta inkluderar rätten till psykisk hälsa och stöd vid fall då ett barn mår dåligt psykiskt. Flera artiklar från barnkonventionen inkluderas i svenska lagar vilket ger en skyldighet bland

¹ Wettergren, Åsa, Starrin, Bengt & Lindgren, Gerd (red.), *Det sociala livets emotionella grunder*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2008, s. 238.

² Wettergren et. al., 2008, s.245.

³ Von Knorring, Anne-Liis, *Psykisk ohälsa hos barn och ungdomar*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012, s. 89.

personal på svenska skolor att ta problemet med barns psykiska ohälsa på allvar.⁴ Min uppsats tematik kan alltså sättas in i ett rättighetsperspektiv på så vis att skolorna är skyldiga att vidta alla åtgärder som är möjligt för att säkerställa barnets rätt till psykisk och fysisk hälsa som det står skrivet i bland annat Barnkonventionen.⁵

1.1 Problemformulering, syfte och frågeställningar

I min uppsats undersöker jag hur fem skolor förhåller sig till normer, hur de tas upp och vad som görs för att motverka mobbning och trakasserier som beror på normavvikelse samt hur detta hänger ihop med den ökade psykiska ohälsan som barn och unga i de svenska skolorna idag upplever. Jag är även intresserad av skolornas kompetensmässiga resurser till att ge mentalt stöd och hjälp åt skolelever som mår dåligt psykiskt i hög- och mellanstadiet. Som underlag för min analys och undersökning har jag intervjuat fem skolkuratorer och en skolsköterska vars arbetsuppgifter består av möten med elever som mår dåligt psykiskt av olika anledningar. Uppsatsens vidare syfte är att belysa ett samhällsproblem som ungas psykiska ohälsa innebär och hur skolorna på ett effektivt sätt kan ta itu med detta problem genom det normkritiska förhållningssättet.

Då statistik och mängder av rapporter från exempelvis BRIS⁶ eller FRIENDS⁷ visar på att många bland dagens skolelever lider av psykisk ohälsa anser jag att det finns ett behov att undersöka problemet närmre genom att konkret undersöka hur situationen ligger till hos ett urval av skolor. I mitt urval inkluderas skolor från olika områden men som ligger någorlunda i mitt närområde på grund av att det är mer praktiskt än att undersöka skolor som befinner sig på långt avstånd. Skolor som inkluderas i min uppsats är från tre skånska kommuner. Tanken med att inkludera skolor från olika områden är att det råder olikartade situationer vid olika områden vilket kan bidra till att göra min undersökning och analys mer intressant. Underlag för min undersökning är intervjuer från skolornas kuratorer och en skolsköterska som har hand om elever som av olika anledningar mår dåligt psykiskt. Jag inkluderar frågor om skolornas likabehandlingsplaner i mina intervjuer då de kan ses som en mall för hur skolorna

⁴ BRIS, *Bris Rapport 2017:1, Bris årsrapport 2016, 2017*, s. 28.

⁵ *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*.

⁶ BRIS, *BRIS rapport 2017:1, 2017*.

⁷ Friends, *Friendsrapporten 2017, 2017*.

förhåller sig till normavvikelse även om det kan skilja sig från hur det egentligen är i praktiken.

Genom min undersökning och analys söker jag svar på följande fråga:
Hur ser respondenterna på psykisk ohälsa i relation till normavvikelse bland skolelever?
Mer begränsade frågor som kan vara av behov att få svar på för att besvara min större frågeställning är:

Vilka likheter och skillnader finns mellan respondenternas syn på sambandet mellan psykisk ohälsa och normavvikelse?

Hur inkluderas normkritik i skolornas förebyggande arbete mot mobbning och trakasserier?

1.2 Avgränsning

Då jag undersöker psykisk ohälsa bland skolelever har jag valt att avgränsa mig till hög- och mellanstadieelever på fem specifika skolor som ligger i mitt närområde då jag genomfört intervjuer med ansvariga inom varje skola. Då psykisk ohälsa kan bero på olika anledningar har jag valt att fokusera på psykisk ohälsa som orsakats av mobbning eller trakasserier. I denna uppsats är jag inte ute efter att undersöka skolors generella förebyggande arbete mot mobbning och trakasserier utan snarare hur varje skola förhåller sig till mobbning och trakasserier som beror på normavvikelse samt hur detta kan hänga ihop med psykisk ohälsa. Då jag intervjuar skolkuratorer så är det framförallt deras perspektiv på min uppsats ämne som lyfts fram och inte barnens, lärarnas eller någon annans perspektiv.

När jag ställer frågor om likabehandlingsplanerna hos de skolor jag valt att undersöka fokuserar jag på de delar som tar upp hur skolorna tar hand om elever som blivit utsatta för mobbning eller nedvärderande behandling. Då jag lagt märke till den stora inverkan normer har på de fall då elever utsätts för mobbning lägger jag även fokus på huruvida skolorna arbetar med denna problematik och om de respondenter jag intervjuat kan urskilja normer som existerar bland eleverna på just deras skola. Dessutom är jag intresserad under mina intervjuer att fråga hur varje skola förhåller sig till psykisk ohälsa då det inte finns något bestämt förhållningssätt eller definition av begreppet.

1.2.1 Primärmaterial

Mitt primärmaterial i min uppsats består av mina intervjusvar. Den intervjuguide jag tagit fram⁸ till mina intervjuer innehåller frågor som exempelvis: Vad är normkritik enligt er och hur förhåller sig er skola normkritiskt i det förebyggande arbetet mot mobbning och trakasserier? De frågor som jag tagit fram är menade att samla in svar som kan ge nödvändig information för att besvara mina frågeställningar. De personer som jag intervjuar är personal som har hand om elever som drabbats av mobbning eller av andra anledningar mår dåligt psykiskt.

I mina intervjufrågor inkluderas frågor som berör skolornas likabehandlingsplaner. Ett exempel på en skola jag undersökt är en skola i en skånsk kommun som arbetar mycket med att göra eleverna medvetna om oliktankande och allas lika värde. I deras handlingsplan mot diskriminering och kränkande behandling tas det upp att skolan arbetar normkritiskt där de kritiserar de rådande normerna kring hur en person förväntas vara och bete sig istället för att kritisera individer.⁹ Det jag framförallt vill ha reda på när jag ställer frågor om handlingsplanerna är hur skolorna förhåller sig normkritiskt i sitt förebyggande arbete mot psykisk ohälsa och mobbning. Dessutom är jag intresserad av vad som är de stora skiljelinjerna mellan olika skolors förhållningssätt till normer, psykisk ohälsa och mobbning vilket jag kan få en inblick genom att undersöka respektive skolas likabehandlingsplan. Normkritik är ett viktigt verktyg för att skapa medvetenhet bland eleverna och på så sätt motverka mobbning och trakasserier som kan leda till psykisk ohälsa, detta visar flera av mina källor upp men även det teoretiska perspektiv jag använder mig av som pekar på betydelsen att utmana de värderingar och tankar som är förtryckande och uppmuntra till diskussioner om allas lika värde genom utbildningen.¹⁰

Då jag genomför intervjuer där jag ställer liknande frågor till sex olika respondenter är jag medveten om att deras svar präglas utefter dels situationen på varje skola men även utefter deras erfarenhet och syn på hur problemen med psykisk ohälsa och mobbning ska tas hand om. Vidare är jag

⁸ Se under rubriken bilagor.

⁹ *Plan mot diskriminering och kränkande behandling*, 2017, s.9.

¹⁰ Marega, Ana & Gušić, Selma (red.), *Det andra uppdraget: till försvar för skolans likabehandlingsarbete*, Universus Academic Press, Malmö, 2016, s. 136.

medveten om att det är omöjligt att få reda på exakt hur utbrett problemet med psykisk ohälsa bland skolelever är då det råder ett stort mörkertal där inte alla elever vill eller vågar berätta om hur de känner inför en kurator eller skolsköterska som är mina respondenter. Dessutom ser problemen olika ut beroende på vilken skola och var i landet du befinner dig. Jag har valt att undersöka situationen på fem olika skolor i mitt närområde på grund av att det varit mest praktiskt för mig själv då jag genomför intervjuerna. Det faktum att jag använder mig av intervjuer som metod skapar en del problem. Ett av dessa är att respondenterna kan vara partiska till den skola som de jobbar på, att de målar upp en mer positiv bild än vad som motsvarar den verkliga bilden vilket kan bidra till att svaren blir vinklade. Dessutom är varje svar som jag fått in från mina sex respondenter tolkningar som de själva gör utefter deras personliga erfarenheter.

1.2.2 Sekundärkällor

Den tidigare forskning jag valt att lyfta fram består bland annat av en avhandling, *If they only knew* av Ylva Bjereld som tar upp intressanta aspekter av den tematik jag berör i min uppsats om hur psykisk ohälsa kan sammanlänkas med mobbning och trakasserier. Däremot är jag medveten om att den tidigare forskning jag valt att ta med skiljer sig från min egen undersökning tills vida att det exempelvis i avhandlingen är barnens och föräldrarnas perspektiv som lyfts fram medan det i min uppsats är kuratorernas perspektiv som tar mest plats. Tematiken som tas upp är liknande men med olika ingångar. Jag har tagit med forskning från olika typer av källor såsom böcker, vetenskapliga artiklar, rapporter och denna avhandling som jag nämnt men jag är medveten om att det finns brister i materialet som till exempel att de bygger på andras upplevelser av ett problem. Jag anser att materialet däremot kan vara användbart för min uppsats syfte och jag anser även att materialet är relativt aktuellt. Resten av det forskningsmaterial som jag använder mig av i uppsatsen går jag igenom under mitt forskningsavsnitt.

Sekundärkällor som jag framförallt använder för att få fram statistik eller annan data är bland annat en rapport från BRIS och en från FRIENDS. Rapporten från BRIS tar bland annat upp relevant forskning som berör den psykiska ohälsan bland dagens skolelever. Dessutom tar de upp att de flesta samtal som de tar emot från barn idag ofta berör deras psykiska hälsa. Rapporten pekar på betydelsen av att göra något åt den psykiska ohälsa som många unga idag får uppleva och som i värsta fall kan leda till

självordsförsök. Faktum är att antalet självmord bland unga människor har ökat under de senaste åren som kan ses som en konsekvens av den ökade psykiska ohälsan.¹¹ FRIENDS rapporten som jag även använder i min uppsats är även den till för att visa på statistik över elever som blir utsatta för mobbning samt vilken typ av mobbning som är vanligast förekommande. Det är även härifrån jag hämtat definitionen för mobbning i min uppsats.¹² Utöver de två rapporterna använder jag även Sveriges kommuners och landstings definition för psykisk ohälsa¹³ och refererar till skollagen respektive diskrimineringslagen för att visa på vilka riktlinjer skolorna måste följa vid utformandet av sina likabehandlingsplaner. Då jag fått in ett svar under mina intervjuer som hänvisar till det globala uppropet #metoo har jag även refererat till NE för att tydliggöra vad detta upprop innebär.¹⁴

De likabehandlingsplaner jag ställt frågor om i mina intervjuer har en speciell utformning då de utformas efter specifika kriterier i skollagen, diskrimineringslagen och barnkonventionen. Exempelvis enligt skollagen så är det varje skolas skyldighet att utforma en plan över förebyggande arbete mot kränkande behandling av elever.¹⁵

1.3 Källkritik

De sekundärkällor jag använder mig av berör mobbning, trakasserier, normavvikelse och psykisk ohälsa i olika utsträckning. Däremot är jag medveten om att flera av mina källor är några år gamla vilket givetvis gör att situationen kan se annorlunda ut idag än hur det såg ut när källorna publicerades. Däremot anser jag att alla de källor jag använder mig av tar upp relevant tematik som berör min uppsats ämne och syfte i olika grad som gör att de är användbara, även om de utgavs för några år sedan och mina källor är utgivna av personer som är kunniga inom fältet. Även om källorna framförallt är skrivna av forskare eller sakkunniga inom området så inkluderar jag även källor från organisationer och myndigheter. Jag är medveten om att källorna från myndigheter är framtagna i syfte att redovisa deras arbete och att de har ett specifikt uppdrag som de förhåller sig till i sina respektive rapporter. Detta är fallet för exempelvis rapporten från myndigheten för

¹¹ BRIS, 2017, s.2.

¹² FRIENDS, 2017, s. 6.

¹³ Sveriges Kommuner och Landsting, *Psykisk hälsa och ohälsa*, 2017.

¹⁴ #Metoo - Globalt upprop mot sexuella övergrepp och trakasserier, [hämtad: 2018-01-05], <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/me-too-r%C3%B6relsen>.

¹⁵ Sverige, *Skollagen (2010:800): med Lagen om införande av skollagen (2010:801)*.

ungdoms och civilsamhällesfrågor.¹⁶ Jag har inkluderat olika typer av källor såsom rapporter, vetenskapliga artiklar, litteratur, avhandlingar med flera för att ge en så mångfacetterad bild som möjligt av min uppsats tematik.

1.4 Forskningsetiska bedömningar

Mobbning och psykisk ohälsa är ett känsligt ämne vilket är varför jag valt att intervjua kuratorer och inte elever som blivit utsatta för mobbning eller mår dåligt psykiskt som därför befinner sig i en sårbar situation. Förutom att jag valt att intervjua respondenter som inte befinner sig i en sårbar position så har jag gett de förfrågade möjligheten att avbryta när de vill under intervjun eller hoppa över någon fråga som de tycker är jobbig eller för svår att svara på. Intervjuerna har genomförts på en frivillig basis där det varit viktigt för mig som intervjuar att respondenterna känt förtroende för mig som intervjuare bland annat genom att intyga deras anonymitet i min publikation och därför tillgett dem andra namn som även har syfte i att texten ska flyta på och kännas mer autentisk vilket inte blivit fallet om jag skrivit respondent 1, respondent 2 och så vidare. Efter önskemål från de respondenter jag intervjuat så avidentifieras skolorna och likabehandlingsplanerna. Då det inte fyller något direkt syfte för mig att skriva ut namnen på skolorna jag undersöker så skapar det inget problem. Förutom att avidentifiera skolorna så väljer jag att ge skolorna andra namn i form av storskolan, lillskolan, mellanskolan, vinterskolan och höstskolan. Meningen med detta är detsamma som att respondenterna fick andra namn, att texten blir lättläst. Min uppsats fokus är inte att studera geografiska skillnader utan skolans syn på normkritik och vilket inslag det har i likabehandlingsarbetet samt vilken koppling normavvikelse kan ha med psykisk ohälsa

När jag tolkar och redovisar resultat på olika sätt från det material jag använder så är det av stor vikt att jag gör det på ett noggrant och ärligt sätt men även tydliggör när det är mina egna ord samt när det är en källa jag refererar till. Det är även viktigt att förhålla mig saklig och opartisk i mitt skrivande där jag håller personliga värderingar utanför förutom i min diskussionsdel där detta kan bli relevant. Det resultat som jag kommit fram till härrör från den undersökning och analys jag genomför så att jag inte stjäl information eller resultat från någon annan alternativt förvränger resultatet. Till

¹⁶ Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor, *När livet känns fel – ungas upplevelser kring psykisk ohälsa*, 2015.

sist vill jag även nämna att jag genomgående i min uppsats använder hen istället för han eller hon då jag inte anser att kön har betydelse i min uppsats samtidigt som jag lägger fokus på normkritik där normer kring könsidentitet eller sexuell identitet ingår.

1.5 Begreppsdefinition

Då flera begrepp i min uppsats kan vara mångtydiga det vill säga ha flera typer av definitioner har jag valt att ha med detta avsnitt där jag klarlägger vad jag syftar till med begreppen.

Psykisk ohälsa – Det finns ingen entydig definition av psykisk ohälsa men i min uppsats använder jag mig av Sveriges kommuner och landstings definition av psykisk ohälsa som ett tillstånd av obalans där symptom kan vara oro, ångest eller nedstämdhet. Symptomen är däremot inte så allvarliga att det går att ställa en diagnos utan är en normal reaktion på en påfrestande livssituation.¹⁷

Mobbning – Mobbing är ett begrepp som är mångtydigt men i min uppsats så utgår jag från Friends begrepp att mobbing är när en elev utsätts för kränkande behandling systematiskt antingen av en enskild person eller av en grupp av människor. Ofta kan den som är mobbad uppleva sig som i underläge där hen har svårt att försvara sig från den kränkande behandlingen.¹⁸

Normkritik - Då jag lägger så stor vikt på normkritik i min uppsats tycker jag det är viktigt att definiera vad jag egentligen menar med detta i min uppsats. Normkritik innebär enligt Marega och Gusic att du ifrågasätter det som anses som normalt. Genom att ifrågasätta normer ställer du dig även kritisk till att de som platsar in i en norm ofta privilegieras medan de som inte gör det hamnar i utanförskap eventuellt bestraffas av sin omgivning och samhället i övrigt. Exempelvis beror en stor del av homofobin som finns mellan elever och samhället i övrigt på den heterosexuella normen där heterosexualitet ses som det normala.¹⁹

¹⁷ Sveriges Kommuner och Landsting, *Psykisk hälsa och ohälsa*, 2017.

¹⁸ FRIENDS, 2017, s. 6.

¹⁹ Marega, Ana & Gušić, Selma (red.), *Det andra uppdraget: till försvar för skolans likabehandlingsarbete*, Universus Academic Press, Malmö, 2016, s. 34.

2 Teori och metod

De teoretiska ingångar jag valt att göra grundar sig i normkritiken och dess betydelse för att motverka mobbning och trakasserier som beror på normavvikelse. Det metodologiska valen har dels gjorts för att möjliggöra intervjuerna men även för att analysera de svar jag samlat in. Syftet är att kombinera metod och teori för att ge svar på mina frågeställningar om respondenternas syn på normavvikelse och psykisk ohälsa.

2.1 Teori

I min uppsats ämnar jag att dels använda mig av Emilé Durkheims självmordsstudie för att visa på hur strukturer i detta fall inom skolvärlden kan leda till psykisk ohälsa och i värsta fall självmord.²⁰ I min uppsats vill jag undersöka hur skolorna som jag valt att undersöka angriper psykisk ohälsa strukturellt det vill säga de strukturer i skolan som tillåter mobbning och trakasserier att förekomma. I Durkheims strukturella perspektiv pekar han på hur människor föds in i ett liv av socialt och strukturellt tvång. Med strukturellt tvång menas här att olika samhällsgrupper har olika maktpositioner och villkor att påverka sina egna och andras liv. Strukturer i samhället tar även form i sociala band människor emellan där normer på hur man förväntas bete sig skapas genom den kommunikation du har med människorna i din omgivning. I skolans värld skapas normerna mellan eleverna som skapar en ram för hur de förväntas bete sig på och utanför skolan. De förväntningar på beteende och handlingar som elever har på sig kan leda till psykisk ohälsa om de exempelvis inte lever upp till normerna.²¹ I min uppsats vill jag genom Durkheims perspektiv undersöka vilka

²⁰ Thunqvist, Persson, Daniel, *Emilé Durkheim* i Gottzén, Lucas & Lögdlund, Ulrik (red.) Sociologins teoretiker, Gleerups förlag, 2014, s.49.

²¹ Thunqvist, Persson, *Emilé Durkheim* i Gottzén, & Lögdlund, Ulrik (red.), 2014, s. 43-44.

olika slags strukturer inom skolan som ger upphov till psykisk ohälsa och koppla detta till mina intervjusvar. Då strukturer kan skilja sig mellan olika skolor vill jag även se om de olika skolorna som jag undersökt har olika faktorer som kan ge upphov till psykisk ohälsa. Då de vanligaste förekommande trakasserier bland annat grundar sig i könsnormer och normer kring sexuell läggning²² har de ett större inslag i min uppsats.

Utöver Durkheims strukturalistiska perspektiv tänker jag komplettera med ytterligare ett teoretiskt perspektiv som behandlar normkritik. Ana Marega och Selma Gusic skriver om hur skolor förhåller sig normkritiskt för att förebygga mobbning och trakasserier som beror på avvikelser från normer. Normkritisk pedagogik enligt Marega och Gusic grundar sig i att normer ska ifrågasättas, inte den kränkande behandlingen i sig som beror på normavvikelse. Om vi tar den heterosexuella normen som exempel så är det inte homofobi i sig som ska ifrågasättas utan den heterosexuella normen. För att ifrågasätta normerna så behöver de först definieras. De normer som vi känner till är enligt normkritiken konstruerade och återskapas ständigt vilket även innebär att de är formbara.²³

När det gäller normer kring sexuell läggning så finns det en problematik enligt författarna i att det råder en slags valfrihet till hur eleverna ska förhålla sig till avvikande sexualiteter såsom homosexualitet. Många elever tycker att andra sexuella läggningar än heterosexualitet är okej men det finns elever som använder skällsord åt de som avviker från normer kring sexuell läggning. Detta beteende fortskrider trots att det hålls enstaka temadagar inom hbtq (om olika sexuella läggningar).²⁴ Att få alla lärare och annan pedagogisk personal att förhålla sig normkritiskt är en process som tar tid då det kräver självvranskan i form av att du tänker efter hur du själv är med och reproducerar normer. Detta är något som kräver förändring av hur du är som individ då vi som människor är i behov av säkerhet och ett sammanhang där vi befinner oss tillsammans med människor som har liknande värderingar som oss själva, där är normer inblandat för att skapa denna stabilitet.²⁵ Det perspektiv och idéer Marega och Gusic har om normkritik är användbart för mig när jag analyserar och

²² FRIENDS, 2017, s.24.

²³ Marega, Ana & Gušić, Selma (red.), 2016, s. 30.

²⁴ Marega, Ana & Gušić, Selma (red.), 2016, s. 61.

²⁵ Marega, Ana & Gušić, Selma (red.), 2016, s. 114.

undersöker skolornas normkritiska förhållningssätt genom de intervjusvar jag samlat in men även för att tydliggöra betydelsen av ett normkritiskt förhållningssätt i det förebyggande arbetet mot psykisk ohälsa.

Sammanfattningsvis använder jag Durkheims självmordsstudie för att visa på vilka strukturer inom skolans värld som kan leda till psykisk ohälsa bland skoleleverna och som i värsta fall kan leda till självmord om inget görs. Marega och Gusics perspektiv används för att belysa det normkritiska perspektivets verkliga betydelse och varför det behövs för att motverka mobbning och trakasserier som beror på normavvikelse.

2.2 Metod

I min uppsats har jag genomfört intervjuer så därför är en av mina metoder utgå från en intervjumall som jag hämtat från metodboken *Intervju som metod* av Monica Dalen.²⁶ I denna metodbok tas det upp betydelsen av att ha med centrala teman som rör den studie du genomför det vill säga i mitt fall att det har anknytning till min uppsats syfte, frågeställningar och teoretiska ingång. För att ta fram frågor till intervjun kan en så kallad ``områdesprincip`` användas där de inledande frågorna är av mindre betydande karaktär för att få respondenten mer avslappnad. Efter de inledande frågorna koncentreras frågorna mer till det huvudsakliga syftet med studien för att sedan avsluta med mer generella frågor igen.

Utöver att använda ``områdesprincipen`` har jag utformat frågorna så klart som möjligt och inte leda respondenten att svara på ett visst sätt. Det finns utrymme för egna tankar och följdfrågor samtidigt som frågorna inte är för känsliga att besvara.²⁷ I min guide som jag utformat har jag förhållit mig till ``områdesprincipen`` som så att jag inleder med mer generellt vilka situationer respondenten får möta i sitt vardagliga arbete där han eller hon får hantera elever som mår dåligt psykiskt.²⁸ Jag både inleder och avslutar med frågor av en generell karaktär och ställer de mer koncentrerade frågorna först en bit in i intervjun. Meningen med intervjun är att både få in svar som kan ge underlag för att besvara frågeställningarna och där jag får chans att lägga in mitt teoretiska

²⁶ Dalen, Monica, *Intervju som metod*, 1, uppl., Gleerups utbildning, Malmö, 2008.

²⁷ Dalen, 2008, S. 31-32

²⁸ Se under rubriken bilagor

perspektiv. För att göra detta ställer jag frågor som exempelvis hur varje skola motverkar normer som kan leda till mobbning och trakasserier såsom normer kring kön eller sexuell läggning.

För att analysera intervjuvaren använder jag mig utav en kvalitativ innehållsanalys för att kunna göra olika tolkningar på mitt material. Alan Bryman beskriver i metodboken *Samhällsvetenskapliga metoder* hur en kvalitativ innehållsanalys bäst tillämpas.²⁹ Kvalitativa analysmetoder används oftast för att tolka sitt utvalda material utifrån olika aspekter såsom exempelvis utifrån mina intervjuvar där jag kan tolka hur normer påverkar den sociala ordningen bland eleverna och i sin tur den psykiska ohälsan samt hur skolornas normkritiska förhållningssätt motverkar den negativa behandlingen av elever som avviker på ett eller annat sätt från normer. Enligt Gubrium och Hollstein som det skrivs om i Brymans metodbok finns det fyra huvudinriktningar inom den kvalitativa forskningen och dessa är: Naturalism, Etnometodolgi, Emotionalism och postmodernism.³⁰ Den inriktning som är mest relevant för min studie är Etnometodologi i och med att du i denna inriktning fokuserar på hur samtal och samspel kan skapa sociala ordningar, jag undersöker normers påverkan på elevernas sociala situation.

Kvalitativa forskningsmetoder rymmer ofta en stor grad av flexibilitet det vill säga du är inte strikt bunden att följa ett specifikt tillvägagångssätt. Det finns möjlighet att ändra fokus och eller inriktning under undersökningens gång.³¹ I mitt fall när jag analyserar mina intervjuvar så kan det vara svårt att dra slutsatser som är representativa för hur situationen ser ut på skolor nationellt då jag valt ut respondenter på skolor i mitt närområde. Däremot kan jag koppla mitt resultat till mitt teoretiska perspektiv kring normkritik det vill säga jag kan dra generella slutsatser ur mitt teoretiska ramverk och avgöra vilken betydelse det normkritiska förhållningssättet har för att förebygga psykisk ohälsa bland elever.

Förutom Brymans beskrivning av innehållsanalysen så skriver Satu Elo och Helvi Kyngäs³² om andra viktiga aspekter att tänka på vid användningen av en innehållsanalys.³³ I sin artikel tar de upp att det finns två tillvägagångssätt vid analysen

²⁹ Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011.

³⁰ Bryman, 2011 S. 341.

³¹ Bryman, 2011, S. 367.

³² Se Bilaga 2.

³³ Elo, Satu och Helvi Kyngäs, *The qualitative content analysis process*. Journal of Advanced Nursing, Vol 62(1), s. 107-15, 2008.

och detta är induktiv och deduktiv analys. I mitt fall anser jag att det induktiva tillvägagångssättet är bäst lämpat då detta tillvägagångssätt ger mig mest utrymme för att på ett friare sätt tolka mina intervjusvar, även för att det inte finns någon tidigare kunskap om mina inhämtade intervjusvar. Det deduktiva tillvägagångssättet används i större utsträckning på material som det redan finns kunskap om och där syftet är att tillämpa teoretiska infallsvinklar på materialet.³⁴ Då mitt huvudsakliga syfte är att undersöka hur och om skolorna förhåller sig till mobbning och trakasserier som beror på normavvikelse är detta mitt huvudfokus i min analys. Vidare är jag framförallt intresserad av att undersöka det manifesta innehållet det vill säga det som direkt uttrycks i intervjusvaren och inte det latent innehåll där respondenternas reaktioner spelar in såsom när de suckar eller tar längre tid på sig för att besvara en fråga, detta då jag inte är intresserad av respondenternas reaktioner utan hur skolorna faktiskt förhåller sig normkritiskt.

Den mall som jag utgår ifrån vid tillvägagångssättet i min analys är utformad av Graneheim och Lundman. Det första steget för mig blir att utifrån mitt material hitta alla former av så kallade kodord som jag kan samla mina intervjusvar under. I början gör jag det genom öppen kodning där jag på ett fritt sätt kan sortera in mina svar med olika kodord för att sedan samla flera kodord under ett större tema. Vad som läggs under samma tema är en tolkningsfråga som jag som författare beslutar.³⁵ Efter kategoriseringen så förklarar jag med en generell beskrivning varför mina intervjusvar fått de kodord som de fått. De tre teman som jag valt ut kopplas alla till mitt huvudsakliga syfte nämligen att undersöka hur varje skola förhåller sig till mobbning som beror på normavvikelse samt hur detta kan kopplas till psykisk ohälsa bland skoleleverna. Här tar jag hjälp från mina teoretiska perspektiv av Gusic och Marega samt Durkheim. Analysen ger svar på hur mobbning och trakasserier på grund av normavvikelse kan leda till psykisk ohälsa och då underlättar min valda analysmetod genom att jag kategoriserar mitt material och hittar de svar som tillsammans kan ge ett svar på mina frågeställningar där jag även kan använda mina teoretiska perspektiv. Ur mina intervjusvar plockar jag ur så kallade meningsbärande enheter som är meningar eller stycken som är kopplade till min uppsats huvudsakliga syfte. Dessa meningsbärande enheter kondenseras till kärnvärdet i meningarna det vill säga det centrala som den meningsbärande enheten vill säga. Sedan får meningsenheterna ett kodord som består av något centralt som meningsenheten

³⁴ Elo, et. Al, 2008, S.109

³⁵ Elo, et.al, 2008, s. 111.

försöker förmedla. Efter denna process sammanslås likartade kodord till tre större övergripande teman som är kopplade till uppsatsens huvudsakliga syfte.³⁶ I mitt fall är dessa teman normkritik, psykisk ohälsa och implementering

Tabell 1: Exempel Innehållsanalys.

Meningsbärande Enhet	Kondenserad Meningsenhet	Kodord	Tema
Det som jag ofta ser hos elever som mår dåligt psykiskt är att de inte sover tillräckligt, inte äter tillräckligt och att de inte får sina grundläggande behov tillfredsställda. Dessutom är det vanligt med självskadebeteende då eleverna upplever känslor såsom ångest som de mår dåligt av. När det sträcker sig över längre tid och när det går åt fel håll kan man prata om psykisk ohälsa.	Tecken på psykisk ohälsa kan vara att ens essentiella behov inte blir tillfredsställda och att detta sträcker sig över en längre tidsperiod.	Behov	Psykisk ohälsa
I många skolämnen vävs det in idag med utgångspunkt i läroplanen och vår likabehandlingsplan. Sen tycker vi att det är varje individs ansvar att vara kritisk mot de normer som finns och belysa dem. Normer och värderingar kan även komma hemifrån vilket gör att vi många gånger får prata med vårdnadshavare till barnen	Normkritik är en del av många skolämnen idag. För att det ska ske en förändring så ligger det ett ansvar på pedagogerna att verka normkritiskt. Normer hemifrån försvårar skolans normkritiska arbete.	Ansvar	Normkritik

³⁶ Ulla , *Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness*, Nurse Education Today, 2004, s. 107.

<p>för att förändra elevernas värderingar. Vi har inga ensamkommande och inte så många invandrare på vår skola. Det märker vi bland annat när vi pratar kring rasism och andra världskriget i skolan att värderingar som elever har inte överensstämmer med allas lika värde.</p>			
<p>Vi har löpande diskussioner bland personal för att uppdatera vår grundinställning, detta har bland annat skett på personalkonferenser som vi har varje vecka. Vi tar upp aktuella ämnen där och har efterdiskussioner i arbetslag. Det kan vara ämnen som trivsel, trygghet, metoo, rasism, normer, värdegrund etc. Om någon i personalen vill lyfta ett specifikt ämne ges det alltid utrymme. Mottot är: Det vi diskuterar med våra elever behöver vi diskutera med varandra också.</p>	<p>En plan finns att personalen på skolan ska träffas kontinuerligt för att diskutera normer och värdegrunder. För att personalen ska kunna diskutera normer med eleverna så krävs det att lärarna först diskuterat normer med varandra först.</p>	<p>Samtal</p>	<p>Implementering</p>

3 Litteraturöversikt och tidigare forskning

För att ta fram litteratur och annan typ av tidigare forskning kring ämnesfältet psykisk ohälsa bland skolelever har jag framförallt använt mig av sökord som mobbning, trakasserier, skola, elever etcetera för att avgränsa källorna till att behandla psykisk ohälsa mellan elever inom grundskolan. För att forskningen ska vara relevant för min egen uppsats krävs det att den tar upp något kring det som är syftet med min studie, att undersöka betydelsen av ett normkritiskt förhållningssätt vid det förebyggande arbetet mot mobbning och trakasserier. Även om litteraturen, rapporterna med flera inte tar upp exakt samma tematik som jag gör i uppsatsen så kan det finnas likheter i form av vad forskningen tar upp som betydelsefullt för att motverka psykisk ohälsa bland elever. Det har även varit intressant att belysa forskning som lyfter fram andra bakomliggande faktorer till psykisk ohälsa än just normavvikelse för att visa på att jag är medveten om att den psykiska ohälsan i många fall kan bero på andra anledningar. Då den tidigare forskningen kring normavvikelse och normkritik är något begränsad är denna studie tänkt att berika detta fält med fokus på sambandet mellan normavvikelse och psykisk ohälsa bland skolelever. Jag har inte funnit någon tidigare studie som tagit upp det som min uppsats tar upp. Intervjuerna av de fem kuratorerna och en skolsköterska gör även att jag kunnat gå in på djupet kring deras syn på problematiken kring normavvikelse och psykisk ohälsa bland elever på deras skolor.

3.1 Forskning om motverkning av psykisk ohälsa

Ett exempel på tidigare forskning som jag kan ha användning för i min uppsats är en rapport som tar upp sambandet mellan prestationskrav i skolan om att få bra betyg och risken för att de mår dåligt psykiskt eller till och med tar självmord senare i livet. Metoden som använts för att ta reda på denna information är en undersökning av födelseregister av ett 898 342 studenter födda mellan årtalen 1972 och 1981. Resultaten som denna studie

visar på är att självmordstalen för de studenter som fått lägre betyg är större än de med högre betyg. Författarna till rapporten rekommenderar även skolor att jobba förebyggande med elever med den prestationsångest som betygen skapar både innan eleverna fått betyg och efter med elever som är i riskzonen.³⁷ Även om mitt huvudsakliga syfte med min uppsats inte är att undersöka psykisk ohälsa i relation till prestationsångest så anser jag att denna rapport är relevant för min uppsats syfte för att visa på betydelsen av förebyggande arbete mot psykisk ohälsa, inte minst för att det kan ge långtgående konsekvenser för de elever som drabbas.

Avhandlingen *If they only knew* tar även upp betydelsen av förebyggande arbete mot mobbning bland skolor och vilken relation detta har till psykisk ohälsa bland eleverna. Författaren har undersökt dels en studie som grundar sig i berättelser från föräldrar om deras barn psykiska välmående, genomfört intervjuer med svenska skolungdomar och undersökt enkätsvar från svenska elever om bland annat deras psykiska hälsa. Resultat som denna avhandling visar på är att mellan 30-45 procent av de elever som utsatts för mobbning lider av psykisk ohälsa. Den pekar även på betydelsen av att ha nära vänner då elever som hade vänner i mindre utsträckning led av psykisk ohälsa.³⁸ För mitt eget bruk så hjälper avhandlingen mig att koppla mina resultat som jag hämtar in med aktuell forskning som denna avhandling förser mig med. Relevansen ökar desto mer då författaren genomfört intervjuer, visserligen med en annan typ av respondenter då det rör sig om elever som blivit utsatta för mobbning men då jag själv genomför intervjuer med liknande ämne är det intressant för mig att undersöka de resultat som denna avhandling samlat in då den är så pass aktuell.

I boken *Skola i normer* tas det upp hur skolsystemet med en sammanhållen klass från år ett till nio istället för att motverka klasskillnader och ojämlikhet bland eleverna skapar dem. Idén om den sammanhållande klassen skapar dessutom ett tvång av gemenskap trots att denna gemenskap kan resultera i mobbning och trakasserier. Bidragande faktorer är bland annat de fria val som eleverna får göra där valen skapar olika förutsättningar för eleverna. Fokuset som ligger på att göra eleverna självständiga inför arbetslivet skapar en konkurrens mellan eleverna som kan uppmuntra normbildning kring

³⁷ Björkenstam C, Weitoft GR, Hjern A, Nordström P, Hallqvist J, Ljung R, *School grades, parental education and suicide – a national register based cohort study*, J Epidemiol Community Health, 2011, S.993.

³⁸ Bjereld, Ylva, *If they only knew [Elektronisk resurs] : bullying victimization among children and youth in the Nordic countries*, Department of Social Work, Göteborg, Göteborgs universitet, 2017, S.ii.

hur eleverna förväntas vara eller bete sig.³⁹ Så som samhället ser ut med ojämlikheter och klasskillnader påverkar även hur det ser ut mellan eleverna i skolorna med olika skiktningar. Reimers och Martinsson riktar även kritik mot hur många skolor tar itu med problemen kring mobbning och normer genom att applicera olika modeller som utformats utanför skolans sfär istället för att utbilda lärarna och andra pedagoger om hur de förväntas agera gentemot eleverna.⁴⁰ I min uppsats kan jag använda detta verk för att synliggöra vilka problem som finns med den svenska skolmodellen och behovet av ett normkritiskt förhållningssätt bland lärarna och annan pedagogisk personal i mötet med eleverna.

3.2 Forskning om mobbning

Antologin *Det sociala livets emotionella grunder* tar dels upp hur situationer av mobbning och kränkande behandling kan fortgå i skolmiljöer men även de långtgående konsekvenser som det kan ge för skolungdomars psykiska hälsa. Bland annat tas det upp hur långvarig mobbning kan skapa känslor av skam då den som utsätts för det ständigt får uppleva situationer som är skamfyllda. Hur någon reagerar på dessa skamkänslor varierar men det vanligaste är att personen i fråga försöker undvika de personer eller de situationer som är orsaken till de skamfyllda känslorna. Den ständiga oron för att utsättas för mobbning gör att många elever som blir utsatta försöker isolera sig från sin omgivning och detta kan resultera i sämre skolresultat då fokus hos eleven hela tiden ligger på hur hen ska göra sig osynlig på nästa rast.⁴¹ De skamkänslor som tas upp i denna antologi har långtgående konsekvenser för den psykiska hälsan bland de skolelever som blir utsatta för mobbning i skolan. Flera intervjuer av personer som under sin skolgång blivit utsatta för mobbning vittnar om hur personerna flera år efter att mobbningen slutat ständigt känner sig underlägsna, ångestfyllda och har en låg självkänsla. De sociala band den utsatte personen har till andra människor riskerar också att skadas då det blir svårt att känna tillit till någon när du i tidigare sociala relationer blivit utsatt för skamliggörande behandling. Svårigheter skapas att etablera djupare relationer då du inte vågar släppa in

³⁹ Martinsson, Lena & Reimers, Eva (red.), *Skola i normer*, 2. [omarb.] uppl., Gleerup, Malmö, 2014, S.196.

⁴⁰ Reimers (red.) et. al., 2014, s. 204.

⁴¹ Wettergren et. al, 2008, s. 248.

folk på djupet av dig själv.⁴² Mitt intresse för denna antologi ligger främst i att understryka de konsekvenser som elever kan tvingas uppleva om de inte får tillräckligt med stöd och hjälp från skolan vid situationer där de blir utsatta för mobbning. Hur stort inslag den får i min uppsats avgörs utefter mitt primärmaterial det vill säga de intervjuvar jag hämtar in och de handlingsplaner jag undersökt.

Anne-Liis von Knorrings verk *Psykisk ohälsa bland barn och ungdomar* tar upp hur mobbning ofta grundar sig i maktobalans mellan en elev som inte sätter tydliga gränser för hur långt andra kan driva med hen och elever som har ett starkt behov av att styra samtidigt som de kan känna ångest eller oro. Osäkerheten som finns hos dem som mobbar kan tas ut på de offer som märkts med negativa värden för att framställa dem som mindre värda än förövarna. Det finns ett tydligt samband med psykisk ohälsa och mobbning då elever som blir mobbade löper en nio gånger högre risk att få psykiska besvär. Personligheten och självkänslan påverkas negativt hos eleven, det kan till och med gå så långt att hen utvecklar tankar om självmord.⁴³ Huruvida jag använder detta verk i min uppsats beror på lite om jag pekar på någon särskild poäng eller liknande, annars vill jag mest visa på att relevant forskning finns inom det fält som min studie verkar inom.

3.3 Forskning om normer och avvikande beteende

Även om jag väljer att fokusera på psykisk ohälsa som orsakats av mobbning mellan skolever så kan det vara av intresse för mig att ta reda på varför den psykiska ohälsan ökat under de senaste åren som flera rapporter och undersökningar visar på. Rapporten "När livet känns fel" tar upp barn och ungdomars egna upplevelser kring sin egna psykiska ohälsa. I likhet med antologin *Det sociala livets emotionella grunder* tas upplevelsen av skam upp när det kommer till barns psykiska ohälsa. Den ohälsa som barnen upplever beror enligt rapporten ofta på avvikelse från rådande normer kring exempelvis utseende, beteende eller prestationer inom olika områden som ökar risken för att de utsätts för mobbning.⁴⁴ Normerna som lyfts fram som en stark bidragande faktor till den psykiska ohälsan ligger till grund för vilken social status barnen och ungdomarna får i skolan. När någon avviker från en norm är det lätt att denna

⁴² Wettergren et. al, 2008, s. 250.

⁴³ Von Knorring, 2012, s. 197.

⁴⁴ Myndigheten för ungdoms och civillsamhällesfrågor, *När livet känns fel – ungas upplevelser kring psykisk ohälsa*, 2015, s. 6.

person känner att de inte lever upp till de förväntningar som finns på dem och därmed inte räcker till så som de är. Rapporten tar även upp att statistik visar på att det oftare är tjejer än killar som upplever att de hela tiden måste prestera och leva upp till de krav som omgivningen ställer på dem.⁴⁵ Som jag nämnt så anser jag att det är intressant att ta upp bakomliggande faktorer till varför den psykiska ohälsan ökat bland ungdomar i svenska skolor, då avvikelse från normer angetts som en starkt bidragande faktor väljer jag att visa på detta i min uppsats och därför kan inkluderingen av denna rapport i min uppsats vara nödvändig.

Robert Thornberg tar upp hur elever som utsätts för mobbning ofta blir stigmatiserade som avvikande eller udda. Genom intervjuer och andra typer av konversationsövningar framkommer det som Thornberg påpekar att elever som blir utsatta för mobbning ofta associeras med ord såsom *ful*, *konstig*, *korkad*, *äcklig* med flera. När en elev blir märkt som avvikande av sin omgivning är det lätt hänt att mobbningen blir normaliserad mot denna elev, beteendet accepteras som något normalt och därför uppmärksammas det inte.⁴⁶ Vidare tar Thornberg upp hur mobbning ofta är något som är rotat i skolkulturen det vill säga i de strukturer som existerar inom skolan. Ofta råder det maktrelationer och hierarkier mellan eleverna där det naturligt är vissa elever som får mer inflytande än andra. Förutom hierarkierna anses det som skamfullt och svagt att berätta för vuxna om du utsätts för mobbning.⁴⁷ I min uppsats använder jag det normkritiska perspektivet för att undersöka hur skolorna tar sig an problemet med avvikelse från normer och hur de kan motverka stigmatisering av de som eventuellt avviker från de normer som finns mellan eleverna men jag anser ändå att Thornbergs stigmatiseringsperspektiv är viktigt att lyfta fram som ett exempel på andra perspektiv.

⁴⁵ Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor, 2015, s. 15.

⁴⁶ Thornberg, Robert, *The social dynamics of school bullying: The necessary dialogue between the blind men around the elephant and the possible meeting point at the social-ecological square*, Confero: Essays on Education, Philosophy and Politics, 3 (2), 2015, s.165.

⁴⁷ Thornberg, 2015, s. 169.

4 Analys av intervjusvar

Jag delar in detta avsnitt i två delar där jag först presenterar de mest intressanta intervjusvaren från respektive skola för att sedan gå vidare till analysen av svaren. I min innehållsanalys sätter jag in svar i olika kategorier som härletts från den tematik som respondenterna tagit upp. I del två av min analys går jag in mer på djupet med hjälp av min metod och mina teoretiska ramverk.

4.1 Storskolan

Intervjuerna som jag genomfört har skett med kuratorer från fem skolor i tre skånska kommuner. Urvalet av skolor har dels berott på att skolorna befinner sig i min närhet men även efter vilka svar jag fått in, det är inte alla som har tid att genomföra en intervju. Den första respondenten jag intervjuar är kurator på Storskolan⁴⁸ och heter Lena.⁴⁹ Som jag tagit upp i min uppsats så visar rapporter från exempelvis BRIS⁵⁰ eller Stockholms stadsmision⁵¹ att den psykiska ohälsan bland skolelever har ökat de senaste åren. Lena menar att det rör sig om ett vidare problem än bara inom skolan:

Det är inte bara jag som märker av det utan hela samhället. Ökningen kan bero på faktorer såsom stress både över att konstant prestera men även över de förväntningar som ligger på barnen, att de är övergivna av sina föräldrar, sociala medier och annan press som följer med dagens ungdomar. Det nya betygssystemet som införts i svenska skolor innebär att eleverna måste vara på topp från år ett. Att hela tiden gå på högspänn och känna press kan knäcka eleverna. Förväntningar från samhället som även återspeglas i skolan över exempelvis hur du klär dig skapar även det press.⁵²

Normavvikelse som en stor del av min uppsats fokuserar på måste inte i sig självt vara ett problem om det finns en förståelse från omgivningen som accepterar olikheter och oliktankande. Varje skolas situation är unik och medvetenheten ser olika ut i mångt och

⁴⁸ Storskolan heter egentligen något annat.

⁴⁹ Lena heter egentligen något annat.

⁵⁰ BRIS, 2017, S. 10.

⁵¹ Stockholms Stadsmision, *Barn och ungdomsrapport 2016*, fjärde årgången, 2016, S.7.

⁵² Intervju genomförd 2017-11-16

mycket beroende på hur mycket varje skola arbetar normkritiskt och hur elevernas levnadssituation ser ut.

De som avviker mest är oftast de som råkar minst ut för mobbning enligt min uppfattning. Exempelvis finns det elever som har olika former av diagnoser där resten av eleverna visar stor förståelse och är snälla gentemot dessa elever. Sen finns de exempelvis tjejer på skolan som klär sig väldigt fint men ändå likvärdigt som är väldigt elaka mot varandra trots att de inte avviker från någon norm. Däremot har jag märkt att det finns en nedvärderande syn på de som har de sämre ställt ekonomiskt på just vår skola.

Lenas skola har ett eget sätt för att öka medvetenheten bland eleverna om de normer som existerar bland dem:

Varje vecka har vi för årskurs f-9 ett lektionspass som kallas för smartlektioner som är som en slags livskunskap. Här är jag med och håller i lektionerna där vi tar in teman så som hur vi är mot varandra gällande exempelvis könsnormer. Senast igår gjorde vi ett experiment där vi jobbade med #metoo⁵³ med synen på mansrollen. Vi har även jobbat kring sociala medier på dessa lektioner men det har inte hjälpt. Lektionerna är ett bra sätt att föra in aktuell problematik där det finns material lärarna kan använda eller så får lärarna hitta på eget material.

Lena går vidare och berättar kring en problematik som hon upplever på sin skola:

Något som vi kan bli mycket bättre på är att arbeta mer kring normer om könsidentitet såsom benämningen av han, hon och hen. Vi har haft ett fall med en tjej som identifierade sig som en hen som for väldigt illa hos oss för att vi inte hade utrymmet för att vara något annat än han eller hon. Det här var år 2016. Här kunde vi haft en helt annan grundstruktur så att de här eleverna inte blir utsatta av systemet vilket denna elev blev. I många fall är det inte eleverna som mobbar denna typ av elever utan systemet i sig självt.

Alla skolor är skyldiga att utforma handlingsplaner mot kränkande behandling för att ha något att utgå ifrån i det förebyggande arbetet mot mobbning och psykisk ohälsa. I Lenas skolas handlingsplan står det att skolpersonalen ska arbeta normkritiskt för att förstå orsakerna till kränkande behandling och mobbning.

⁵³ Globalt upprop mot sexuella övergrepp och trakasserier, källa: ne.se,

Vi har löpande diskussioner bland personal för att uppdatera denna vår grundinställning, detta har bland annat skett på personalkonferenser som vi har varje vecka. Vi tar upp aktuella ämnen där och har efterdiskussioner i arbetslag. Det kan vara ämnen som trivsel, trygghet, metoo, rasism, normer, värdegrund etc. Om någon i personalen vill lyfta ett specifikt ämne ges det alltid utrymme. Mottot är: Det vi diskuterar med våra elever behöver vi diskutera med varandra också.

4.2 Lillskolan

Min andra respondent är kurator på Lillskolan⁵⁴ vars situation ser annorlunda ut än för de andra skolorna. Hon heter Frida⁵⁵ och börjar att berätta om hennes syn på den ökade psykiska ohälsan bland skolelever:

Det har absolut ökat. Jag har arbetat som kurator i 13 år både i gymnasiet och grundskolan och visst ser jag en skillnad. Däremot var det en annan typ av problematik när jag började jobba som kurator. I början var det mycket problem kring ätstörningar och självskadebeteenden vilket idag har minskat. Depressionsantalet ökar däremot och detta kan bero på att ungdomar är dåligt rustade att ta sig igenom motgångar och svårigheter av olika anledningar. Sociala medier har en jättestor bidragande faktor i det också då det inte krävs mycket för att du ska bli uthängd vilket även sprider sig snabbt.⁵⁶

Frida går vidare och berättar om något hon märkt kring normer bland eleverna i skolan:

Normerna har idag blivit betydligt smalare för vad som kan anses som okej eller inte. Avviker du lite kring hur du är som person eller klär dig till exempel så blir det reaktioner från omgivningen.

Begreppet psykisk ohälsa är ett mångtydigt begrepp men Frida har klart för sig vad det innebär enligt henne:

Det innebär att eleverna har ett mående som påverkar deras vardag när det gäller sociala kontakter, prestationer etcetera. Det finns olika skalor på psykisk ohälsa, det kan vara allt från en tillfällig svacka till klinisk depression.

⁵⁴ Lillskolan heter egentligen något annat.

⁵⁵ Frida heter egentligen något annat.

⁵⁶ Intervju genomförd 2017-11-27

Normavvikelse och normer är centralt i min uppsats så därför är det på sin plats att Frida delger hennes syn på detta begrepp:

Normer kan vara hur vi bemöter eleverna utifrån deras kön, sexualitet med mera. Om vi tänker kring sexualitet så försöker i alla fall jag att inte utgå ifrån att alla tjejer är intresserade av killar och så vidare. Det är viktigt att inte utgå från något specifikt när vi bemöter eleverna.

En elev som avviker från en eller flera normer kan få en stämpel på sig som annorlunda och därför få en känsla av att hen inte passar in. Utanförskap kan leda till att eleven mår dåligt psykiskt och därför kan ett samband mellan normavvikelse och psykisk ohälsa identifieras.

Absolut, speciellt bland tjejer som ska se ut på ett visst sätt men även bland killar där det finns en föreställning om hur du ska vara som ung kille vilket skapar press. Vi har många killar som kommer in till oss som berättar att de mår dåligt på grund av de förväntningar de har på sig. De blir bortglömda i samhället på ett annat vis än flickorna då det är större fokus på flickornas psykiska ohälsa. Dessutom är självmordsstatistiken högre bland unga män.

För att motverka stigmatisering av normavvikande elever är det viktigt att bedriva ett normkritiskt arbete, detta är även något Fridas skola har tagit till sig:

Vi har ett ganska aktivt normkritiskt arbete på olika nivåer. Alltifrån hur vi ska välja läromedel till hur vi gör gruppindelningar. Det skiljer sig mellan olika lärare hur medvetna de är kring normkritiken. Vi har även så kallade normbrytardagar där vi ska bjuda in en författare som skrev en bok om när hennes pappa kom ut som transsexuell. Vi ska även visa en film som handlar om ungdomar och olika sexualiteter. Det normkritiska sker både långsiktigt och vid specifika dagar. Däremot behöver vi bli bättre även om det finns en vilja och intresse att öka det normkritiska likabehandlingsarbetet.

I Fridas skolas handlingsplan står det explicit att en normbrytardag ska äga rum varje termin men det krävs ett kontinuerligt normkritiskt arbete för att det verkligen ska göra någon skillnad bland eleverna.

När sådana här nerslag görs är det inte alltid som det ger en så stor effekt utan det är det långsiktiga arbetet där de stora skillnaderna kan ses. Jag tror ändå att dessa dagar fyller en

funktion då det alltid väcker tankar och idéer hos någon. Det är viktigt att representera olika delar av samhället även om det inte överensstämmer med hur alla tycker och tänker. Det är bra men inte tillräckligt att det skapar tankar hos ett fåtal elever.

4.3 Höstskolan

Nästa respondent är kurator på Höstskolan⁵⁷ och heter Anna⁵⁸. Hon har en klar bild över varför den psykiska ohälsan ökat bland skolelever de senaste åren:

Ja, jag tycker det överensstämmer med den bild jag har att fler och fler mår dåligt. Jag tror det kan bero på hur samhället ser ut idag och hur ungdomar kommunicerar med varandra. Ungdomar har mycket att förhålla sig till med vad som händer på nätet vilket kan skapa en dålig självkänsla. Att ständigt vara uppkopplad med sociala medier tror jag även stressar. Många gånger är det också så att barnens föräldrar inte har tid att vara med dem.⁵⁹

Det finns olika åsikter om vad vi egentligen pratar om när vi pratar om psykisk ohälsa. Därför är det intressant att höra just Annas syn på begreppet:

Det som jag ofta ser hos elever som mår dåligt psykiskt är att de inte sover tillräckligt, inte äter tillräckligt och att de inte får sina grundläggande behov tillfredsställda. Dessutom är det vanligt med självskadebeteende då eleverna upplever känslor såsom ångest som de mår dåligt av. När det sträcker sig över längre tid och när det går åt fel håll kan man prata om psykisk ohälsa.

Något som ibland kan glömmas bort är att alla skolelever är rättighetsbärare som har rätt till både fysisk och psykisk hälsa. Därför kan det underlätta att ha ett rättighetsperspektiv i det förebyggande arbetet för att se till att barnens rättigheter inte kränks.

Jag försöker alltid sätta eleven i fokus vid det förebyggande arbetet även om barnen inte alltid får den hjälp de behöver på grund av för stor arbetsbörda. De ska däremot inte nekas hjälp av mig om de inte får tid någon annanstans.

⁵⁷ Höstskolan heter egentligen något annat.

⁵⁸ Anna heter egentligen något annat

⁵⁹ Intervju genomförd 2017-12-08.

Som jag nämnt ligger ett fokus i min uppsats på normavvikelse och hur detta hänger ihop med psykisk ohälsa. Anna berättar om hennes syn på om det kan finnas ett samband:

Eleverna tenderar att hamna i olika könsroller. Jag tror att de vuxna har ett ansvar i detta hur de bemöter eleverna. Till exempel ses det som mer alarmerande om en flicka är utagerande än om en pojke är det. När eleverna är i en viss ålder, framförallt i åldern kring hög och mellanstadiet där eleverna vill vara precis som alla andra. De måste vi jobba med i klassrummen hela tiden att vi har ett öppet klimat och diskuterar olikheter. På vår skola har vi elever med vitt skilda etniska bakgrunder vilket skapar en utmaning när det kommer till normer då allas bakgrund ser så olika ut.

I Annas skolas likabehandlingsplan står det att temadagar och gemensamma aktiviteter ska äga rum med eleverna där synen på de olika diskrimineringsgrunderna såsom könsidentitet ska lyftas fram.

Jag tror inte att det räcker med sådana här typer av punktinsatser. Sen så jobbar ofta eleverna med ett tema intensivt under några veckors tid och inte bara under en dag. Aktiviteterna kan absolut främja likabehandling då de bland annat öppnar för diskussion men det är långt ifrån tillräckligt. Det krävs att det är ett naturligt inslag i undervisningen.

Att det råder ett problem med psykisk ohälsa bland elever råder det inget tvivel om. Frågan är hur skolorna ska ta itu med problemet och om det finns tillräckligt med resurser för att faktiskt kunna göra det som krävs.

Det beror på skolans organisering och kultur. Det finns skolor där pedagogerna tar ett väldigt stort ansvar för elevernas välmående och där de sköter arbetet i stor utsträckning på egen hand. Resurserna kan vara få men om alla i skolpersonalen hjälps åt så kan det underlätta till att få det att fungera. Ibland kan det hamna väldigt mycket hos elevhälsan och generellt sett är det ganska dåligt med resurser det vill säga vi hade nog behövt vara fler.

4.4 Mellanskolan

Ytterligare en respondent som är kurator på Mellanskolan⁶⁰ är Ida⁶¹ som börjar att berätta om hennes syn på huruvida den psykiska ohälsan ökat hos eleverna och bakomliggande orsaker till detta:

Förra läsåret märktes det av tydligt i skolmiljön och atmosfären men även genom trivselenkäter från [den kommun som skolan ligger i] där vår skola utmärkte sig genom att vi skattade lågt när det kom till studiero och trivsel. Jag tror att elever på vår skola kan må dåligt över att de inte känner sig delaktiga eller lyssnade på när det kommer till det förebyggande arbetet för deras psykiska hälsa. Därför har vi låtit eleverna vara med och utforma skolans trivselregler. Dessutom har vi anställt en elevcoach som är anställd enbart för att finnas till för eleverna på rasterna och se till så att de tar sig till sina respektive lektioner där elevcoachen även kan upptäcka fall av mobbning och trakasserier som lärare kanske missar.⁶²

Ida berättar mer kring hennes syn på psykisk ohälsa bland elever:

Psykisk ohälsa tar sig ofta uttryck i oro och stress bland eleverna. På vår skola har vi barn som oroar sig över saker inget barn borde oro sig över, nämligen att vara hemlös. Vi har mellan 10-15 elever idag som inte har någonstans att bo och detta skapar naturligtvis psykisk ohälsa för dessa elever. Att elever mår dåligt kan resultera i att de själva blir kränkande mot andra elever eller att de börjar med självskadebeteenden.

Inget barn ska behöva komma till skolan och känna sig rädd för att bli utsatt för mobbning, det är alla vuxnas ansvar att se till att all form av mobbning motverkas. Det kan hjälpa att använda ett rättighetsperspektiv i det förebyggande arbetet det vill säga att tänka det är varje barns rätt att må bra psykiskt och fysiskt.

Det är nolltolerans att vara den som får någon annan att må psykiskt dåligt lika lite som vi accepterar rasism. Alla har rätt att komma till en arbetsplats där man inte blir mobbad, skolan är elevernas arbetsplats. Vuxna skulle aldrig acceptera mobbning och det är underligt hur vår acceptans förändras bara för att det rör sig om barn.

⁶⁰ Mellanskolan heter egentligen något annat.

⁶¹ Ida heter egentligen något annat

⁶² Intervju genomförd 2017-11-30

Ida går vidare och berättar om hennes skolas normkritiska förhållningssätt i likabehandlingsarbetet:

På mellanstadiet har en person från fritidsförvaltningen och en socialpedagog satt igång ett värdegrundsarbete. På högstadiet står vi på kö för att starta något som kallas för machofabriken. Denna metod går ut på att ifrågasätta just normer. Vi har mycket kvar att jobba med språkanvändningen mellan eleverna. Jag tänker att när en elev som har en annan sexuell läggning än heterosexualitet ständigt får höra skällsord med negativt laddade ord kring deras sexualitet känner sig väldigt träffade, därför behöver vi arbeta med att få bort dessa skällsord i språkanvändningen mellan eleverna.

I Idas skolas handlingsplan står det att hon ska bidra till att skapa en struktur och organisation kring skolans likabehandlingsarbete och värdegrundsarbete.

Jag har strukturerat upp de rapporter som kommit in om kränkningar och mobbning som så att jag har en fil där jag kan se historik över alla fall som rapporterats in. På så sätt får jag en större överblick för om det finns något mönster i kränkningarna och vilka elever som ofta är ansvariga för kränkningarna.

4.5 Vinterskolan

Min sista respondent är kurator på Vinterskolan⁶³. Han tog med sig skolans skolsköterska då de varit på föreläsningar tillsammans vid platsen som intervjun skulle hållas på. De heter Rickard och Ulla⁶⁴. På frågan om de märkt av en ökning av psykisk ohälsa bland skoleleverna och vad det kan bero på svara Rickard och Ulla att de märker av tendenser på det:

Vi märker av att den psykiska ohälsan ökat långt ner i åldern bland eleverna. På vår skola där vi genomför trivselenkäter varje termin och har hälsosamtal med eleverna märker vi av hur eleverna mår även om vi måste ha våra känselspröten utåt för att verkligen kunna känna av hur de mår på skolan. Vi tror att det handlar om ett samhällsproblem där många vuxna mår dåligt vilket spiller över på deras barn. Vidare tror vi dessutom att sociala medier

⁶³ Vinterskolan heter egentligen något annat.

⁶⁴ Rickard och Ulla heter egentligen något annat.

skapar psykisk ohälsa för att du måste förhålla dig till det hela tiden och den information som sköljer över dig.⁶⁵

Både Ulla och Rickard har som mål att använda ett rättighetsperspektiv bland eleverna i det förebyggande arbetet mot mobbning och psykisk ohälsa även om det inte alltid efterföljs.

Om vi utgår från barnkonventionen så ska det vara en rättighet även om det många gånger glöms bort. Vi på elevhälsan ska hela tiden ha ett barnperspektiv och tänka på barnens bästa. Trots det så är det inte alltid vi räcker till för att det är förvånansvärt många som mår dåligt.

Både Ulla och Rickard tror att det kan finnas ett samband mellan normavvikelse och psykisk ohälsa, de utvecklar genom att berätta om deras syn på normer i allmänhet bland eleverna:

Även om vi försöker genomsyra vår utbildning genom att vara normbrytande så tycker jag att eleverna är kvar i gamla normer i stor utsträckning framförallt när det gäller språkbruket. Om man ständigt blir trakasserad för hur man ser ut eller kallad för någonting påverkas ens psykiska ohälsa negativt.

För att kritisera normerna och skapa en medvetenhet om normers verkan på omgivningen är det lättare att förebygga mobbning som beror på normavvikelse. Ulla och Rickard berättar om Vinterskolans normkritiska arbete:

I många skolämnen vävs det in idag med utgångspunkt i läroplanen och vår likabehandlingsplan. Sen tycker vi att det är varje individs ansvar att vara kritisk mot de normer som finns och belysa dem. Det är väldigt olika hur mycket energi varje pedagog lägger ner på normkritik. Normer och värderingar kan även komma hemifrån vilket gör att vi många gånger får prata med vårdnadshavare till barnen för att förändra elevernas värderingar. Vi har inga ensamkommande och inte så många invandrare på vår skola. Det märker vi bland annat när vi pratar kring rasism och andra världskriget i skolan att värderingar som elever har inte överensstämmer med allas lika värde.

⁶⁵ Intervju genomförd 2017-11-30

I Vinterskolans handlingsplan står det att eleverna på egen hand ska granska på ett normkritiskt vis det material, litteratur och lokaler de använder under läsåret, Ulla och Rickard går vidare och utvecklar vad detta egentligen syftar på:

Om det står att eleverna ska göra det på egen hand är det ändå med lärarnas hjälp. Syftet är att göra eleverna medvetna om de normer som finns genom att våga ifrågasätta det material som de själva använder sig av. Det handlar också om källkritik så att eleverna inte tror på allt de läser. Bland annat kritiserar vi att det är så få kvinnor som får ta plats i läroböckerna. På vår skola har vi ett fokus på hbtq frågor där vi bland annat bjudit in transpersoner till skolan för att föreläsa. Vi försöker även göra eleverna medvetna om att det är okej att det finns andra konstellationer än heterosexuella såsom homosexuella konstellationer eller andra former av sexualiteter.

4.6 Kategorisering av intervjusvar

Under de nästkommande rubrikerna kategoriserar jag mina intervjusvar under tre olika teman som är normkritik, Psykisk ohälsa och implementering. Jag utgår från olika kodord vid kategoriseringen där jag förklarar varför varje meningsenhet hör ihop med vilket kodord och varför de platsar in under respektive tema.

4.6.1 Normkritik

I denna kategori samlar jag alla svar som behandlar skolornas normkritiska förhållningssätt och tar hjälp av Durkheims, Maregas och Gusics teoretiska perspektiv för att analysera innehållet. Svaren som jag presenterar är en kondenserad form av de meningsbärande enheter som jag valt ut. Jag presenterar vilka kodord som gemensamt kan kopplas till temat normkritik och förklara varför.

Alla fem respondenter som jag intervjuat nämnde i olika grad att deras skolor förhåller sig normkritisk på olika vis. Lena berättade om hur hon tillsammans med lärare varje vecka håller lektionspass där aktuell problematik tas upp där lärarna själva kan välja hur de formar undervisningen beroende på vad som behövs tas upp. Exempelvis har det diskuterats om mansrollen och användningen av sociala medier. Rickard och Ulla tar upp att det normkritiska vävs in i undervisningen men att det skiljer sig mellan olika lärare hur stor kunskap de har om normkritik. På Fridas skola läggs de in en dag per termin som är så kallade normbrytardagar där de bland annat bjuder in personer för att föreläsa som på olika vis avviker från samhällets normer som exempelvis transsexuella personer.

Reimers med flera menar på att för att nå en förändring i skolklimatet där en ökad acceptans för olikheter råder så krävs det att normer och rådande värderingar utmanas, det går inte att passivt betrakta normerna utan de måste lyftas fram och kritiskt granskas. I det normkritiska arbetet så ingår det att kritisera egna och andras syn på hur världen ser ut. Meningen är inte enbart att kritisera existerande normer utan även förstå sig på vem du själv är och var du själv står. Det är inte minst viktigt att tänka på vilket material och vilka metoder som används i undervisningen då det finns en risk att materialet istället för att utmana exkluderande normer upprepar dem och gör dem legitima.⁶⁶ För lärarna och den övriga pedagogiska personalen på skolan gäller det att tänka över sitt sätt att utmana normer på, något som Reimers med flera tar upp. Det existerar en föreställning om hur värderingar och den ``rätta`` typen av normer ska överföras till eleverna där barnen ses som passiva objekt medan lärarna är de som är aktiva i processen och ska överföra de värderingar som anses vara lämpliga. Eleverna riskerar då att lämnas utanför och då är risken större att det normkritiska arbetet inte gör någon verkan.⁶⁷ Syftet med att utbilda elever till goda medborgare som respekterar mänskliga rättigheter och där förståelse och tolerans främjas mellan olika folkgrupper har funnits i många år, detta syfte med utbildningen finns även nedskrivet i FNs deklaration om mänskliga rättigheter.⁶⁸ Normkritik som är en ny typ av förhållningssätt är alltså ett verktyg för att uppfylla det syfte som redan funnits i många år.

Ida på mellanskolan berättade att de på hennes skola använder sig av ett värdegrundsarbete i sitt normkritiska arbete. På skolan råder en problematik kring elevernas språkanvändning som bland annat grundar sig i sexuella anspelningar vilket lett till att skolan förutom värdegrundsarbetet står i kö till ett projekt som ska hjälpa skolans arbete för att bättra på språkanvändningen.

Marega och Gusic tar upp att språkbruket mellan elever som har sexuell anspelning oftast rör sig om skällsord som används mot personer som anses som dumma, passiva eller feiga. Det är oftare som killar än tjejer använder sig av skällsord med sexuell anknytning och det finns en risk att komma ut som icke heterosexuell på grund av hetero normen.⁶⁹ De normer och förväntningar som finns på tjejer och killar kan leda till psykisk ohälsa. Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor tar upp detta i sin rapport.

⁶⁶ Reimers, (red.) et. al, 2014, s.111.

⁶⁷ Reimers, (red.) et. al, 2014, s. 122

⁶⁸ Marega, Ana & Gusic, Selma, 2016, s. 135.

⁶⁹ Marega, Ana &Gusic, Selma, 2016, s.61.

Exempelvis för tjejer så kan en stor del av den psykiska ohälsan kopplas till förväntningar de har på sig om deras utseende, vikt och andra former av kroppsideal. Killar kan även bli påverkade av maskulina normer som gör att de inte vågar berätta hur de mår.⁷⁰ Att inkludera förväntningar som finns på de olika könen i det normkritiska arbetet blir med andra ord essentiellt för att komma till rätta med elevernas psykiska ohälsa

När det gäller mina respondenters syn på normer bland eleverna fick jag in svar från exempelvis Lena som anser att det ofta inte är de avvikande eleverna som far mest illa generellt utan att det är de som försöker efterlikna någon annan som får utstå mest kränkningar. Frida tog upp att normerna kring vad som är okej eller inte idag har blivit betydligt smalare och att det är lättare att bli dömd från sin omgivning om man betar sig annorlunda. Det som mina respondenter framförallt märkt av är att det finns normer bland eleverna kopplat till sexuell läggning, könsidentitet och etnicitet. Dessutom har flera respondenter nämnt att det finns ett utbrett problem när det gäller elevernas språkbruk där elever använder kränkande språk mot varandra genom exempelvis skällsord.

Normer är kopplat till vad som anses som normalt och de elever som inte faller inom ramen för vad som anses som normalt stigmatiseras som avvikande eller onormala, något som Robert Thornberg tar upp i sin artikel. Det är även denna stigmatiseringsprocess som försiggår när mobbning och trakasserier äger rum där de som utsätts stämplas som avvikande och onormala där mobbningen normaliseras som ett normalt beteende.⁷¹ Frida som var en av mina respondenter tog upp att de på hennes skola försöker tänka på allt utifrån vilket läromedel som används i undervisningen till hur de gör gruppindelningar mellan eleverna. Däremot är det stor skillnad mellan olika lärare hur medvetna de är om det normkritiska perspektivet vilket försvårar det kontinuerliga arbetet med att medvetandegöra eleverna om normerna. Enligt det normkritiska perspektiv som Marega och Gusic förespråkar måste skolpersonalen genomgå en form av självrannsakan för att på allvar utmana de normer som finns bland eleverna. Om du redan bryter mot någon eller några normer blir det tydligt var problematiken ligger men om du ingår i själva normen och befinner dig i en privilegierad position kan det bli svårare att ta till sig det normkritiska tänkandet då det krävs att du ställer dig kritisk till dig själv.⁷²

Så som Durkheim påpekar så fungerar normer som ett verktyg för att avgöra

⁷⁰ Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor, 2015, s. 35.

⁷¹ Thornberg, 2015, s.165.

⁷² Marega, Ana & Gusic, Selma, 2016, s.107.

vad som är okej eller inte. Det är inte bara skolan som institution som utövar förväntningar på hur barnen ska bete sig. På andra former av institutioner såsom sjukhus, arbetsplatser, ålderdomshem etcetera existerar likväl normer.⁷³ Likt det svar jag fick från Rickard och Ulla så kan normer och värderingar komma hemifrån som eleverna för med sig in i skolan. Det normkritiska förhållningssättet är med andra ord inte endast viktigt i skolan utan på flera andra institutioner i samhället och att medvetandegöra elevernas vårdnadshavare om normkritiken som bedrivs i skolan.

Kodorden jag valde ut till meningsenheterna som hamnade under temat normkritik är *synliggörande, ansvar och språkbruk* då jag anser att dessa ord symboliserar vad mina respondenter ansåg som centralt för deras respektive skolas normkritiska arbete. Det är varje lärares ansvar att tillämpa ett normkritiskt förhållningssätt inte minst inom undervisningen. För att kunna nå en förändring genom normkritisk pedagogik måste skolpersonalen synliggöra normerna. Då jag märkt av att mina respondenter lagt märke till en generell problematik kring språkbruket bland eleverna där skällsord med sexuell anspelning frekvent används väljer jag att ha med språkbruk som ett av kodorden.

4.6.2 Psykisk ohälsa

Här samlar jag alla svar som berör respondenternas syn på psykisk ohälsa och var problematiken ligger. Denna kategori väljer jag att ha med för att jämföra de olika respondenternas svar för att se vilka likheter och skillnader som det finns. De svar jag presenterar är en kondenserad form av de meningsbärande enheterna som jag tidigare presenterat under mina intervjusvar. Jag presenterar även vilka kodord som gemensamt utgör temat psykisk ohälsa.

Av min respondent Lena fick jag in svar som är inne på linjen att skolelever idag känner av en allt större stress av faktorer såsom betyg, sociala medier och att föräldrarna är upptagna med sitt. Den konstanta stress eleverna upplever leder till en ökad psykisk ohälsa. Lena tar upp liknande faktorer till den psykiska ohälsan hos elever som björkenstam med flera tar upp i sin artikel att elever mår dåligt av den press som betygssättningen innebär i skolan och kraven på att hela tiden prestera. De elever som inte lever upp till förväntningarna löper högre risk att må dåligt psykiskt. Studien som björkenstam med flera bedrivit visar på att

⁷³ Thunqvist, Persson, *Emilé Durkheim* i Gottzén, & Lögdlund, Ulrik (red.), 2014, s. 44.

själv mordstalen är högre bland de elever som fått lägre betyg än de som fått högre betyg.⁷⁴ Den konstanta press som eleverna känner av i allt större utsträckning idag kan liknas vid det som Durkheim kallar för fatalistiska självmord, självmord som beror på en allt för stor kontroll av individens handlingar. Eleverna kan känna av det som Durkheim kallar för ``kvävande tvångsdiscipliner`` i form av att deras handlingar hela tiden kontrolleras och att de inte har fria tyglar att vara så som de vill, inte enbart när det kommer till betyg utan även hur de förväntas vara och bete sig.⁷⁵ I fallet med eleverna så behöver inte den psykiska ohälsan leda till självmord men Durkheims självmordsstudie kan även liknas vid strukturer som leder till ökad psykisk ohälsa.

Många av svaren jag fick in angående den psykiska ohälsan hos eleverna är att sociala medier har en stark inverkan på eleverna. Exempelvis nämner mina två respondenter Rickard och Ulla att eleverna hela tiden måste förhålla sig till sociala medier för att hänga med i utvecklingen och att detta skapar en stress, något som kan leda till depression som Frida nämnde i sitt svar. Min respondent Anna var även inne på att det kan skapa en dålig självkänsla hos eleverna om de hela tiden ska jämföra sig med andra istället för att vara nöjd så som du själv är. När det gäller den ökade användningen av sociala medier så rör det sig inte enbart om att barn och ungdomar vill leva upp till de ideal som skapas på dessa plattformar. De riskerar även att utsättas för mobbning, trakasserier och uthängning som andra elever i klassen eller skolan kan ta del av då det inte är ovanligt att elever följer varandra på sociala medier. Nätmobbning är ofta svårt att angripa inom skolan då det är svårt att kontrollera vad eleverna gör på internet. Det är däremot relevant för skolpersonalen att överväga att inkludera förebyggande insatser där elevernas användning av internet tas upp, exempelvis i undervisningen på grund av att det har en inverkan på skolklimatet hur eleverna blir behandlade på internet.⁷⁶ Det normkritiska arbetet i skolan kan fungera för att utmana elevers vedertagna värderingar och lärarna har ett ansvar i att försöka förstå deras egen position och att utbilda de samhällsaktörer som eleverna sedan ska komma att bli. Marega och Gusic trycker på att det är viktigt att lärarna har kunskap i hur de bäst förmedlar undervisningen till eleverna för att sprida värderingar om allas lika värde och där

⁷⁴ Björkenstam, et. al, 2011, s 995.

⁷⁵ Thunqvist, Persson, *Emilé Durkheim* i Gottzén, & Lögdlund, Ulrik (red.), 2014, s. 53.

⁷⁶ Bjereld, 2017, s. 14.

olikheter mellan eleverna accepteras.⁷⁷ Flera av mina respondenter som exempel Rickard och Ulla tar upp i likhet med Gusic och Maregas resonemang att det ligger ett ansvar hos varje lärare att verka normkritiskt i undervisningen. Detta då det är omöjligt att kontrollera exakt hur väl det normkritiska förhållningssättet följs av varje enskild lärare .

Respondenternas syn på psykisk ohälsa bland eleverna skiljde sig åt något vilket kan bero på att det inte finns någon fast definition på psykisk ohälsa. Frida svarade att hon anser en elev mår dåligt psykiskt när hans mående påverkar elevens prestation eller relationer till sina sociala kontakter. Anna var mer inne på att det finns tydliga tecken när en elev mår dåligt psykiskt i form av att eleven inte får sina grundläggande behov tillfredsställda såsom tillräckligt med sömn eller mat och att detta pågår under en längre tidsperiod. Förhållanden utanför skolan kan även bidra till att eleverna mår dåligt psykiskt som exempelvis det Ida tar upp där de finns hemlösa elever som går på höstskolan. Av mina respondenter fick jag in svar som pekar på faktorer och kännetecken som kan vara vägledande för att avgöra om en elev mår dåligt psykiskt. Gällande sambandet mellan normavvikelse och psykisk ohälsa är alla mina respondenter rörande överens om att det är möjligt att elever som stämplas som annorlunda riskerar att må dåligt över detta. Däremot måste det inte finnas ett direkt samband mellan normavvikelse och psykisk ohälsa som Lena tog upp där det finns elever som på flera sätt kan ses som annorlunda men där de behandlas som vemsomhelst. Allt beror på skolans situation där varje skola tampas med olika problem. Lena tog upp att elever med sämre ekonomisk ställning riskerar att bli utsatta för trakasserier på hennes skola medan på exempelvis Idas skola det finns elever som riskerar att må dåligt på grund av deras situation som hemlösa.

Likt det som Anna tog upp att vi har grundläggande behov som behöver bli tillfredsställda för att vi ska må bra så har Abraham Maslow framställt en behovshierarkistege med fem nivåer som presenteras i Åsa Wettergrens med fleras verk där en nivå måste uppfyllas innan man kan gå vidare till nästa nivå. Det första som behöver bli uppfyllt för att du ska må bra enligt Maslow är de kroppsliga behoven i form av bland annat rent vatten och mat. Efter att dessa behov uppfyllts behöver vi dessutom trygghet i form av struktur där vi befinner oss i ett sammanhang, kärlek och tillhörighet i form av vänskapliga relationer i någon form,

⁷⁷ Marega, Ana & Gusic, Selma, 2016, s.153.

uppskattning och självförverkligande för att vi ska må helt bra.⁷⁸ Även om varje individ har olika behov för att må bra så kan Maslows modell tillämpas för att avgöra om en elev får sina grundläggande behov tillfredsställda eller inte. Vad som är viktigt för en individ för att må bra beror på många olika faktorer såsom ens ekonomiska och sociala ställning. Har du det sämre ställt ekonomiskt så är det kanske framförallt de nedre nivåerna i Maslows modell som är viktiga det vill säga att få tillgång till mat, vatten och säkerhet medan om du har det bättre ställt kanske inriktar dig på de andra nivåerna eller om möjligt lägger till ytterligare en dimension beroende på vad som är viktigt för dig. Detta då varje mänsklig individ är komplex och att man inte kan sätta in varje människa i ett fack när det kommer till vad var och en har ett behov av.⁷⁹ Även om Maslows modell bara är ett exempel på vad vi behöver för att må bra fysiskt och psykiskt kan det vara en bra utgångspunkt vid handskande av elever som mår dåligt psykiskt för att undersöka om deras essentiella behov är uppfyllda.

Kodorden för meningsenheterna som ligger under temat psykisk ohälsa är *behov, sociala medier och stress*. Anna tog upp betydelsen av elevernas essentiella behov, om elevens behov inte uppfylls riskerar de att må dåligt psykiskt. Något som alla mina respondenter tog upp var problemen med sociala medier där elever riskerar att hängas ut om de stämplas som annorlunda. Dessutom upplever flera av respondenterna att eleverna har en ökad stress inblandade i sina liv då de i skolan hela tiden måste prestera samtidigt som alla förväntningar de har på sig från omgivningen skapar en stressartad situation.

4.6.3 Implementering

Då jag ställt frågor om skolornas likabehandlingsplaner och i vilken grad normkritik tas upp i dem anser jag det som relevant att inkludera ett tema som berör hur det normkritiska förhållningssättet genom att stå beskrivet i likabehandlingsplanerna kan implementeras i praktiken. Jag presenterar de kondenserade meningsenheter och kodord som har störst anknytning till detta tema.

I Lenas skolas likabehandlingsplan tas det upp att många aktörer inkluderas i det förebyggande arbetet mot psykisk ohälsa såsom föräldrar, lärare

⁷⁸ Wettergren, et. al, 2008, s. 32.

⁷⁹ Wettergren, et. al, 2008, s. 34.

mentorer och eleverna. Inkluderingen är positivt utifrån många olika aspekter. Många skolor agerar annorlunda för att förebygga mobbning och trakasserier som leder till psykisk ohälsa. Som Reimers och Martinsson tar upp så utgår många skolor från olika program som köpts in från olika organisationer såsom FRIENDS vid bekämpandet av mobbning och kränkande behandling istället för att utbilda sin personal om hur de bör bete sig gentemot eleverna och hur de ska upptäcka att elever utsätts alternativt om de mår dåligt psykiskt.⁸⁰ För att skapa ett förebyggande arbete som all skolpersonal arbetar efter krävs det att det råder en kommunikation mellan parterna och att de inte enbart utgår utifrån en generell modell. Som Durkheim uttrycker det så går det inte att utforma ett gemensamt språk och gemensamma idéer utan sociala band.⁸¹ På liknande vis är de sociala banden mellan skolpersonalen viktig för att skapa gemensamma värderingar och riktlinjer i det förebyggande arbetet. På så vis har Lenas skola lyckats med att inkludera många olika aktörer för att förebygga mobbning och trakasserier av eleverna, även i det normkritiska arbetet.

Både på Fridas och Annas skola tas det upp att specifika dagar och aktiviteter ska äga rum under terminen för att belysa normer bland eleverna. På Fridas skola rör det sig om normbrytardagar och på Annas skola om temadagar som berör specifika ämnen. Detta står även i skolornas likabehandlingsplaner vilka i regel ska följas av skolpersonalen. Både Frida och Anna tog upp att det inte är tillräckligt med enskilda dagar där det normkritiska tar upp men att det kan väcka tankar hos eleverna som i längden är viktigt för att skapa en medvetenhet bland eleverna om allas olikheter och vilka normer som existerar inom exempelvis könsidentitet.

Enligt skol och diskrimineringslagen så ska varje skola utforma en plan för likabehandling. Detta för att strukturera upp och planera det arbete som ska säkerhetsställa att eleverna mår bra och kan gå en trygg skolgång utan att känna sig hotade att bli utsatta för trakasserier eller mobbning. Som Marega och Gusic nämner ska handlingsplanen fungera som ett verktyg att utgå ifrån vid likabehandlingsarbetet men kan även vara en viktig byggsten att falla tillbaka på vid det normkritiska arbetet.⁸² Som Reimers med flera är inne på hjälper

⁸⁰ Reimers (red.), et. al., 2014, s. 204.

⁸¹ Thunqvist, Persson, *Emil Durkheim* i Gottzén, & Lögdlund, Ulrik (red.), 2014, S. 44.

⁸² Marega, Ana & Gusic, Selma, 2016, s.241.

likabehandlingsplanen till att uppnå målet med utbildningen att skapa medborgare av eleverna som ska vara med att uppnå ett inkluderande samhälle där alla folkgrupper accepteras. Planen hjälper även till att utvärdera situationen på skolan i och med att planen årligen förnyas och går igenom.⁸³

I Vinterskolans handlingsplan får eleverna med hjälp av lärarna granska det material som de själva använder ur ett normkritiskt förhållningssätt, exempelvis kritiskt granska de sexuella konstellationer som tas upp i läroböckerna. Ida berättar i sin tur att hon är ansvarig för att strukturera upp de rapporter hon får in om kränkningar och mobbning för att på så sätt få en översikt över de elever som ofta begår kränkningar och vilka elever som ofta blir utsatta för det. För att komma till rätta med mobbning och trakasserier som beror på normavvikelse så krävs det enligt Marega och Gusic att inte enbart lärare tar till sig det normkritiska förhållningssättet utan hela skolans organisation. Detta för att få möjlighet till att bedriva en utbildning där mänskliga rättigheter och allas lika värde respekteras.⁸⁴ Det som visat sig vara mest effektivt vid bekämpandet av mobbning på skolor är när hela skolan arbetar utifrån samma metod och då krävs en likabehandlingsplan och utvärdering av densamma där all skolpersonal får möjlighet att diskutera sinsemellan hur likabehandlingsarbetet implementerats. Det krävs att eleverna inkluderas i det förebyggande arbetet mot mobbning för att ge en effekt i likhet med vad Ylva Bjereld tar upp i sin avhandling.⁸⁵ Om det normkritiska förhållningssättet implementeras på en skola blir det lättare att få med sig alla i likabehandlingsarbetet då det krävs både från lärare och elever att belysa och kritisera normer omkring dem.

Kodord för mitt tema implementering är *inkludering, struktur och samtal*. Det normkritiska förhållningssättet kräver en inkludering av hela skolorganisationen där all skolpersonal är delaktig, handlingsplanerna som skolorna tar fram är ett sätt att göra detta möjligt. Förutom att få all skolpersonal delaktig så skapar handlingsplanerna en struktur som all skolpersonal kan förhålla sig till, dessutom då planerna utvärderas så finns det möjlighet för lärarna att hela tiden utveckla sitt eget och skolans likabehandlingsarbete. Något som Lena lyfte fram som viktigt var samtalen lärarna emellan för att utveckla sitt normkritiska tänk.

⁸³ Reimers, (red.) et. al, 2014, s.144.

⁸⁴ Marega & Gusic, 2016, s.167.

⁸⁵ Bjereld, 2017, s. 14.

Varje vecka hålls personalkonferenser där lärarna tar upp viktiga ämnen som berör elevernas värderingar och hur de bäst ska ta sig an det normkritiska arbetet, därför har jag samtal som ett av kodorden under temat implementering.

5 Slutsatser

Mina slutsatser på mina frågeställningar är att det råder en samstämmighet bland mina sex respondenter att det kan finnas ett samband mellan psykisk ohälsa och normavvikelse bland eleverna. Däremot finns det en viss skillnad på respondenternas syn kring sambandet. Lena menar på att det inte måste finnas något direkt samband mellan normavvikelse och psykisk ohälsa bland eleverna då det finns elever som avviker på flera sätt men som ändå behandlas likvärdigt av sin omgivning. Hon menar på att varje skolas situation är unik där det finns specifika problem som varje skola får tampas med. På Lenas skola märkte hon av att elever med en sämre ekonomisk ställning lättare utsätts för trakasserier och kränkningar än andra elever. Rickard och Ulla men även Ida lyfter fram språkbruket bland eleverna som en källa till psykisk ohälsa. De menar på att om en elev med exempelvis en avvikande sexualitet ständigt utsätts för kränkande kommentarer kommer hans psykiska hälsa att påverkas negativt. Anna beskriver hennes skolas situation som problematisk på grund av elevernas vitt skilda etniska bakgrunder vilket medför att eleverna för med sig olika normer hemifrån hur du förväntas vara som person. Något som stack ut var på Idas skola där 10-15 elever befann sig i en situation som hemlösa. Varje skolas situation är som sagt unik där det finns olika anledningar till att eleverna mår dåligt psykiskt, däremot går det att härleda någon form av normavvikelse till den psykiska ohälsa som eleverna upplever hos de skolor vars kuratorer och skolsköterska jag intervjuat.

När det gäller det normkritiska inslaget hos skolorna så har nämnde alla mina respondenter att deras skolor i någon form hade ett normkritiskt förhållningssätt. Exempelvis anordnas det på Lenas skola varje vecka så kallade smartlektioner där aktuella ämnen såsom #metoo kampanjen tas upp där eleverna får diskutera och lyfta fram värderingar och åsikter som finns kring de normer som

finns kopplade till ämnet. På Fridas skola äger så kallade normbrytardagar rum där bland annat föreläsare bjuds in som diskuterar något relevant ämne eller filmer visas som berör normer i någon utsträckning. Vidare tog resten av mina respondenter upp olika former av temadagar, värdegrundsarbete eller granskning av läromedel som exempel på normkritiskt arbete inom skolorna.

6 Utvärdering av studie

Denna uppsats är den andra som jag skrivit om ämnet mobbning som beror på normavvikelse där jag använt mig av ett normkritiskt teoretiskt perspektiv. I min första uppsats drog jag slutsatsen att normkritik inte var något naturligt inslag hos de skolor som jag undersökt och att detta berodde på att lärarna saknade kunskap om förhållningssättet eller att de är vana att arbeta på ett annorlunda vis.⁸⁶ Efter att jag genomfört denna uppsats kan jag se att det normkritiska inslaget är betydligt mer naturligt inbäddat i skolornas likabehandlingsarbete. Alla skolors respondenter som jag intervjuat delgav att skolan i någon form förhöll sig normkritiskt. Detta kan bero på att jag undersökt annorlunda skolor än i min förra studie men det kan även bero på att det normkritiska arbetet fått ett större genomslag, redan när jag skrev min förra uppsats var förhållningssättet på framväxt. När jag påbörjade min studie gick jag in med bilden att den vanligaste formen av trakasserier bland eleverna skulle grunda sig i könsnormer och sexuell läggning, inte minst på grund av vad som står angivet i FRIENDS rapport från 2017⁸⁷. Efter jag samlat in intervju svaren märker jag att problematiken bottnar djupare än så. Förutom trakasserier som beror på avvikelse från könsidentitet och sexuell läggning så förekommer ofta trakasserier kopplat till etnicitet, ekonomisk ställning eller andra typer av diskrimineringsgrunder. Dessutom är det vanligt förekommande med trakasserier och mobbning på sociala medier, något som även

⁸⁶ Odelstig, Johan, ”Avvikelse från det normala: en enkätstudie och en begreppsanalytisk studie av skolors normkritiska förhållningssätt i det förebyggande arbetet mot mobbning”, Mänskliga rättigheter, Lunds Universitet, 2016, s.37-38.

⁸⁷ FRIENDS, 2017, s. 24.

är en källa till psykisk ohälsa bland eleverna. Vid urvalet av metod till min uppsats det vill säga den kvalitativa innehållsanalys som jag genomfört hämtade jag inspiration från en tidigare students kandidatuppsats, nämligen Petra Altebo⁸⁸ som använt sig av samma modell av Graneheim och Lundman⁸⁹ vid genomförandet av innehållsanalysen som jag gjort i denna uppsats.

Min uppsats är tänkt att uppmärksamma det normkritiska förhållningssättets betydelse för att motverka mobbning och trakasserier som i sin tur leder till psykisk ohälsa för dagens grundskolelever. Jag vill även visa på att det kan finnas ett samband mellan psykisk ohälsa och normavvikelse bland skoleleverna. Mycket av den tidigare forskning som bedrivits inom min uppsats fält försöker finna orsaker till varför barn och ungdomar inom skolan mår dåligt psykiskt och hur skolorna bör handskas med det ökade samhällsproblemet som den psykiska ohälsan innebär. Forskningen om normkritik och normavvikelse är däremot begränsad och jag vill genom denna uppsats berika detta fält ytterligare där jag lagt fokus på hur normavvikelse och psykisk ohälsa kan hänga samman.

⁸⁸ Altebo, Petra, "Feministisk säkerhet i försvarsmakten: en analys av hur "Gendercentret" betraktar genusperspektivets roll i militära operationer", Mänskliga Rättigheter, Lunds Universitet, 2015, s. 21.

⁸⁹ Graneheim, U.H. & Lundman, B, 2004, s. 107.

Referenser

Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter, UNICEF Sverige, Stockholm, 2009, [Senast hämtad: 2018-01-07], <http://unicef-porthos-production.s3.amazonaws.com/barnkonventionen-i-sin-helhet.pdf>.

Bjereld, Ylva, *If they only knew [Elektronisk resurs]: bullying victimization among children and youth in the Nordic countries*, Department of Social Work, Göteborg, Göteborgs universitet, 2017, [Senast hämtad: 2018-01-07], https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/52229/3/gupea_2077_52229_3.pdf.

Björkenstam C, Weitoft GR, Hjern A, Nordström P, Hallqvist J, Ljung R, *School grades, parental education and suicide – a national register based cohort study*, J Epidemiol Community Health, 2011, [Senast hämtad: 2018-01-07], <http://jech.bmj.com.ludwig.lub.lu.se/content/jech/65/11/993.full.pdf>.

BRIS, *Bris Rapport 2017:1, Bris årsrapport 2016*, 2017, [Senast hämtad: 2018-01-07], https://www.bris.se/globalassets/pdf/rapporter/bris-rapport-2017_1.pdf.

Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011.

Dalen, Monica, *Intervju som metod*, 1, uppl., Gleerups utbildning, Malmö, 2008.
Elo, Satu och Helvi Kyngäs, *The qualitative content analysis process*, Journal of Advanced Nursing. Vol 62(1), s. 107-15, 2008.

Friends, *Friendsrapporten 2017*, 2017, [Senast hämtad: 2018-01-07], https://d2ioqwwsc6te8f.cloudfront.net/wp-content/uploads/2017/08/Friendsrapporten_2017_webb.pdf.

Graneheim, U.H. & Lundman, B, *Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness*, Nurse Education Today, 2004, [Senast hämtad: 2018-01-07], https://ac-els-cdn-com.ludwig.lub.lu.se/S0260691703001515/1-s2.0-S0260691703001515-main.pdf?tid=e73ad100-f456-11e7-96a5-0000aab0f27&acdnat=1515404164_b8b8718a6aaa0b53158c89bf02710f60.

Marega, Ana & Gušić, Selma (red.), *Det andra uppdraget: till försvar för skolans likabehandlingsarbete*, Universus Academic Press, Malmö, 2016.

Martinsson, Lena & Reimers, Eva (red.), *Skola i normer*, 2. [omarb.] uppl., Gleerup, Malmö, 2014.

#Metoo - Globalt upprop mot sexuella övergrepp och trakasserier, [Senast hämtad: 2018-01-05], <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/me-too-r%C3%B6relsen>.

Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor, *När livet känns fel– ungas upplevelser kring psykisk ohälsa*, 2015, [Senast hämtad: 2018-01-07], https://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/nar-livet-kanns-fel_0.pdf.

Sveriges Kommuner och Landsting, *Psykisk hälsa och ohälsa*, 2017, [Senast hämtad: 2018-01-07], <https://skl.se/halsasjukvard/psykiskhalsa.229.html>.

Sverige, *Skollagen (2010:800): med Lagen om införande av skollagen (2010:801)*.

Stockholms Stadsmission, *Barn och ungdomsrapport 2016*, fjärde årgången, 2016, [Senast hämtad: 2018-01-07], <https://www.stadsmissionen.se/sites/default/files/files/Barn-%20o%20ungdomsrapport%202016%20Psykisk%20oh%C3%A4lsa%20bland%20barn%20och%20unga.pdf>.

Thornberg, Robert, *The social dynamics of school bullying: The necessary dialogue between the blind men around the elephant and the possible meeting point at the social-ecological square*, Confero: Essays on Education, Philosophy and Politics, 3 (2), 2015, [Senast hämtad: 2018-01-07],

<http://www.confero.ep.liu.se/issues/2015/v3/i2/150624/confero15v3i20624.pdf>.

Thunqvist, Persson, Daniel, *Emilé Durkheim* i Gottzén, Lucas & Lögdlund, Ulrik (red.) Sociologins teoretiker, Gleerups förlag, 2014.

Von Knorring, Anne-Liis, *Psykisk ohälsa hos barn och ungdomar*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012.

Wettergren, Åsa, Starrin, Bengt & Lindgren, Gerd (red.), *Det sociala livets emotionella grunder*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2008.

Bilagor

Bilaga 1 - Intervjusvar

Inför mina intervjuer valde jag att framställa en intervjuguide utformad efter en mall⁹⁰ för att skapa en struktur i mitt insamlade av intervjusvar. Syftet med denna guide var att göra det mer översiktligt dels för mig själv när jag ställde frågorna men även för att jag ska få in så mycket information som möjligt och relevant information som jag behöver för att fylla mitt syfte med min uppsats det vill säga att skapa mig en bild över varje enskild skolas förmåga att hantera psykisk ohälsa bland skolelever. `

Viktigt att poängtera här är att jag framförallt är intresserad av att intervjua kuratorer eller likvärdig personal på skolan som har hand om barn som blivit utsatta för mobbning eller av annan anledning mår dåligt psykiskt. Vidare har jag ändrat om i frågorna efter den första intervjun på grund av att jag ansåg att detta behövdes då jag la märke till att en del frågor var upprepande. Jag ställde även mer öppna frågor som fångade min uppsats huvudsakliga syfte, nämligen att undersöka skolornas syn på psykisk ohälsa och huruvida de har ett normkritiskt förhållningssätt i sitt förebyggande arbete. Exempel på en fråga som jag ändrat är frågan *Vilken funktion fyller du för elevernas välbefinnande på skolan?* till frågan *Hur kan du ge mentalt stöd till elever som mår dåligt psykiskt?* Guiden ska inte ses som ett manus till mina intervjuer utan snarare som en mall som jag kunnat förhålla mig till.

Inledning

- Förklara syftet med intervjun och uppsatsen, vad är det jag vill ha reda på?
- Försäkra mig om att respondent förstått informationen som jag gett ut på förhand om mitt ämne och hur intervjun ska gå till. Fråga om tillstånd att spela in intervjun.

⁹⁰ Dalen, Monica, *Intervju som metod*, 1. uppl., Gleerups utbildning, Malmö, 2008, S, 131.

Avidentifiering i publikation

- Respondenterna avidentifieras när jag publicerar inhämtade svar och detta är något som jag behöver försäkra respondenterna om.
- Om respondenterna vill ta del av det jag publicerat i efterhand ska de få göra så.
- Om det är någon fråga som respondenten inte vill eller kan svara på har respondenten rätt att skippa frågan och om respondenten vill avbryta har hen rätt att avbryta närsomhelst under intervjun.

Inledande frågor

- Beskriv situationer då du får hantera elever som mår dåligt psykiskt?
- Hur kan du ge mentalt stöd till elever som mår dåligt psykiskt på er skola?

Situationen på skolan

- Enligt flera rapporter och undersökningar så visar statistik på att psykisk ohälsa bland barn och ungdomar ökat under de senaste åren. Framförallt bland äldre skolungdomar såsom 15-16 år. Är detta något som ni märkt och vad tror ni ökningen beror på?
- Vad innebär psykisk ohälsa enligt dig om du tänker i relation till eleverna?
- Använder ni ett rättighetsperspektiv på psykisk hälsa? Det vill säga förhåller ni er till barnens rätt till psykisk hälsa i ert förebyggande arbete mot psykisk ohälsa?

Strukturer

- Hur förhåller du dig till normer bland elever i skolan?
- Hur tror du psykisk ohälsa hänger ihop med normer?
- Vad är normkritik enligt er och i vilken utsträckning förhåller sig skolpersonalen på er skola normkritiskt?
- Tror du att den vuxna skolpersonalen känner till de normer som existerar bland skoleleverna? Hur?
- Hur motverkar ni stigmatisering på er skola bland de elever som eventuellt avviker från en eller flera normer?

Likabehandlingsplan Lillskolan

- I er likabehandlingsplan tar ni upp att kontinuerliga värderingsövningar ska genomföras under läsåret riktade mot kränkande behandling, vet du något mer kring detta hur det genomförs och hur kan detta enligt dig motverka kränkande behandling?
- I handlingsplanen står det även att skolpersonalen ska bemöta elever utifrån ett normkritiskt förhållningssätt, hur gör du i ditt arbete för att belysa normer bland elever och varför tror du detta är viktigt?
- Det står att det sker en normbrytardag under varje höst samt vårtermin, berätta mer om detta och på vilket sätt detta ytterligare kan synliggöra normer mellan eleverna? Har ni märkt av något om eleverna tar till sig det som tas upp under dessa dagar? Effekt?

Likabehandlingsplan Mellanskolan

- I likabehandlingsplanen står det att du ska bidra i arbetet med skolans struktur och organisation när det gäller värdegrund och likabehandling. Hur har detta arbete sett ut på skolan och på vilket sätt har du bidragit?

Likabehandlingsplan Storskolan

- I likabehandlingsplanen står det att ni på er skola ska arbeta utifrån ett normkritiskt förhållningssätt för att förstå orsakerna till kränkande behandling och mobbning. Ni skriver bland annat att ni försöker medvetandegöra om att det är ni som producerar och reproducerar normer och att det är normerna ni försöker kritisera, inte individen. Jag undrar vad som görs för att medvetandegöra skolpersonalen på er skola om det normkritiska förhållningssättet?
- Ni säger att ni hämtar inspiration från flera olika metoder i ert förebyggande arbete men vilka metoder exakt menar ni att ni hämtar inspiration ifrån om du kan nämna några exempel?

Likabehandlingsplan Vinterskolan

- I er likabehandlingsplan tar ni upp hur elever i högstadiet på egen hand på ett normkritiskt vis ska granska det material, litteratur och lokaler de använder under läsåret, kan du berätta mer om detta och vad syftet med detta är?
- Är det något i ert normkritiska förhållningssätt som ni prioriterar framför något annat? Exempelvis om ni fokuserar att arbeta kring könsnormer eller normer kring sexuell läggning?
- Det står även att all skolpersonal ska känna till de olika diskrimineringsgrunderna och ha kunskap om vilka normer som kan finnas kring dessa diskrimineringsgrunder i skolan. Vad görs för att möjliggöra att skolpersonalen får denna kunskap? Hur tror du lärarna tagit till sig denna kunskap? Märks det av att skolpersonalen har kunskaper om normkritik?

Likabehandlingsplan Höstskolan

- I er likabehandlingsplan tar ni upp att det finns skolpersonal som är så kallade LikaVi-pedagoger som ska arbeta förebyggande med bland annat likabehandling och jobba med utanförskap på grund av någon av diskrimineringsgrunderna. Jag undra lite hur LikaVi-pedagogernas arbete ser ut och hur deras arbete skiljer sig från övrig skolpersonals förebyggande arbete?
- Ni skriver även att ni genom olika temadagar och aktiviteter ska främja likabehandling utifrån de olika diskrimineringsgrunderna som kan vara kopplat till normer såsom exempelvis till könsidentitet. Jag undrar hur ni främjar likabehandling genom dessa aktiviteter/temadagar? Räcker det?
- *Vård/Resurser till elever som mår dåligt*
- Hur går ni tillväga vid fall av elever som mår dåligt psykiskt? Blivit utsatta för mobbning eller trakasserier.
- Anser du att skolan har tillräckliga resurser för att ge elever som mår dåligt stöd och hjälp?

Avslutning

- På vilket sätt kan du bidra till att förebygga psykisk ohälsa bland eleverna på er skola?
- Finns det någon situation där ni känt att ni kunde gjort mer för en elev som blivit utsatt för mobbning eller som mått dåligt psykiskt?
- Förhöra om respondent har några frågor om intervjun eller min studie.
- Tacka respondent för medverkande och fråga om det är möjligt att återkomma vid ytterligare funderingar.

Denna modell är den som jag hämtar inspiration av vid genomförandet av min innehållsanalys där jag delar in mina intervjusvar i meningsbärande enheter, kondenserade meningsenheter, kodord och teman. För mer ingående beskrivning om min metod, läs under mitt stycke som är döpt till metod.

Bilaga 2 – Mall för innehållsanalys

Meaning unit	Condensed meaning unit	Code
There is a curious feeling in the head in some way, empty in some way	Curious feeling of emptiness in the head	Emptiness in the head
It is more unpredictable so to say, you can never be sure about anything.	An unpredictable and unsure situation	Uncertainty.

91

⁹¹ Graneheim, et. al, S.107.